

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
ТА ПАРЕМІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З СОМАТИЧНИМ
КОМПОНЕНТОМ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0350-2-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Жолобова Ганна Дмитрівна

Керівник д.ф.н., проф. Галуцьких І. А.

Рецензент к.ф.н., доц. Надточій Н. О.

Запоріжжя – 2023

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Надточій Н.О.

« _____ » _____ 2023 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

ЖОЛОбОВІЙ ГАННІ ДМИТРІВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Когнітивно-семантичний аналіз фразеологізмів і паремій англійської мови з соматичним компонентом

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Галуцьких Ірина Анатоліївна, д. ф. н., професор

затверджені наказом ЗНУ від «11» травня 2023 року № 521-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 5 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту): теоретико-методологічні засади художнього тексту в руслі когнітивної лінгвістики, теорії концептуальної метафори, фразеології та лінгвокультурології.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):1) теоретичні засади лінгвістичного дослідження когнітивно-семантичних особливостей фразеології з соматичним компонентом, 2) специфіка стереотипів і напрямів переосмислення, зокрема – емоційно-почуттєвих станів, зафіксованих у фразеології та пареміях англійської мови.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Галуцких І. А., д. ф. н., доц.	28.05.2022	28.05.2022
Розділ 1	Галуцких І. А., д. ф. н., доц.	12.07.2022	12.07.2023
Розділ 2	Галуцких І. А., д. ф. н., доц.	05.09.2023	05.09.2023
Висновки	Галуцких І. А., д. ф. н., доц.	09.11.2023	09.11.2023

6. Дата видачі завдання: 25.05.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2023	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2023	виконано
3.	Написання вступу	квітень 2023	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2023	виконано
5.	Написання практичного розділу	жовтень 2023	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2023	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2023	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2023	виконано
9.	Захист	грудень 2023	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____

А. Жолобова

Керівник роботи _____

І. А. Галуцких

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

Е. О. Веремчук

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 63 стор., 102 джерел

Об'єкт дослідження: специфіка когнітивно-семантичних особливостей англійських фразеологізмів та паремій з соматичним компонентом.

Мета роботи: вивчення фразеологічних і паремійних одиниць англійської мови з метою виявлення закономірностей переосмислення соматизмів їх складі.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії когнітивної метафори, лінгвокультуроогії, фразеології, когнітивної лінгвістики.

Отримані результати: Спостереження над процесами когнітивно-семантичних особливостей фразеологізмів і паремій англійської мови з соматичним компонентом продемонстрували специфіку образно-метафоричного пересомислення явищ соматички, що узагальнюють і формують більш конкретне уявлення про емоційно-почуттєвий план буття людини.

Когнітивні механізми, за рахунок яких відбувається образна інтерпретація, включають переважно *аналогові (метафору)* та *асоціативні (метонімія)* – випадки перенесення найменування за суміжністю або асоціацією між об'єктами.

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, фразеологія, паремія, соматизм, концепт, концептуальна метафора, метонімія, національна картина світу, концептуальна модель, емоція*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДРУНТЯ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ПАРЕМІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ	5
1.1 Сучасні уявлення про фразеологічні і паремійні одиниці мови, їх типи і ознаки та досвід їх когнітивно-семантичного аналізу	5
1.1.1 Фразеологія і паремії як джерело образності мови: характеристики і типологія.....	5
1.1.2 Когнітивно-семантичний аналіз і теорія когнітивної метафори.....	14
1.2 Соматика тіла як складова картини світу	22
РОЗДІЛ 2 КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ В СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЙ І ПАРЕМІЙ	29
2.1 Методика дослідження фразеологічних і паремійних одиниць.....	29
2.2 Структура фразеологічних і паремійних одиниць з соматичним компонентом	35
2.3 Соматика в складі фразеологічних і паремійних одиниць в образній концептуалізації діяльності.....	37
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	63

ВСТУП

Фразеологія будь-якої мови і англійської мови зокрема завжди привертала і продовжує привертати значну увагу дослідників, що працюють в різних напрямках і парадигмах знань – в рамках традиційної лінгвістики, лінгвокультурного, когнітивного та іншого напрямів [Скоробогатько 2011; Marmaridou 2011; Nissen 2011], в яких звертають увагу на культурно-специфічні ознаки фразеологічних одиниць а також їх роль в створенні специфічної лінгвокультурної картини світу, на питання фразеологізації базових концептів дійсності, встановлюючи зв'язок між фразеологічною одиницею та ментальними структурами [Lakoff 1987; Freeman 2002; Yu 2003; Kovesves 2013].

Втім, незважаючи на значну кількість досліджень в цій галузі, вивчення фразеологічних одиниць мови не втрачає своєї актуальності, що визначається їх належністю до мовного прошарку, що має найбільшу національно-культурну специфіку. *Актуальність* цього дослідження, окрім вищезазначених параметрів, обумовлюється також постійним зацікавленням до вивчення мовних засобів вербалізації явищ емоційного плану буття людини.

Тож *об'єктом* дослідження в цій роботі є корпус фразеологічних і паремійних одиниць англійської мови із соматичним компонентом.

Предмет дослідження в цій роботі є характерні ознаки структури і семантики фразеологічних і паремійних одиниць англійської мови із соматичним компонентом.

Мета дослідження полягає у системному описі когнітивно-семантичних характеристик фразеологічних одиниць англійської мови із соматичним компонентом.

У відповідності до сформульованої мети, бути поставлені наступні *завдання*:

- 1) визначити теоретичне підґрунтя дослідження фразеологічних і паремійних одиниць англійської мови;

- 2) проаналізувати досвід розуміння та інтерпретації термінів, класифікації фразеології, а також положень когнітивно-семантичного аналізу;
- 3) обґрунтувати підходи до класифікації фразеологічних одиниць англійської мови;
- 4) окреслити основне коло структурних ознак та типів фразеологічних і паремійних одиниць з соматичним компонентом в англійській мові;
- 5) висвітлити специфіку застосування фразеологічних і паремійних одиниць як засобу позначення емоційних станів;
- 5) розробити методику дослідження фразеологічних і паремійних одиниць відповідно до поставлених задач;
- 6) надати характеристику структури та семантики фразеологічних одиниць із соматичним компонентом;
- 7) систематизувати і проінтерпретувати отримані результати для підсумування виявлених тенденцій структури і семантики фразеологічних одиниць англійської мови із соматичним компонентом.

Методи дослідження. В ході виконання роботи і реалізації поставлених завдань методи суцільної вибірки, метод структурного аналізу, компонентного і семантичного аналізу, кількісного аналізу, метод аналізу словникових дефініцій., концептуальний аналіз із інструментарієм методики реконструкції концептуальних моделей (метафора, метонімія).

Матеріал дослідження складає корпус фразеологічних і паремійних одиниць англійської мови із соматичним компонентом загальною кількістю 420 одиниць, відібраних з лексикографічних джерел.

Структура роботи обумовлена поставленою метою та визначеними завданнями роботи і складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку використаних джерел (загальною кількістю 110 пунктів).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ПАРЕМІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

1.1 Сучасні уявлення про фразеологічні і паремійні одиниці мови, їх типи і ознаки та досвід їх когнітивно-семантичного аналізу

Кожна нова парадигма наукового знання характеризується власною моделлю постановки проблем і способів їх розв'язання. Новизна наукової моделі визначається не лише відмінним від попередніх ракурсом розгляду об'єкта дослідження, а й включає висунення нових цілей, завдань, а також нової методології.

Однією з таких тенденцій, що мала місце наприкінці минулого століття, є зміна системно-структурної і статистичної парадигми, де мова інтерпретувалася як суворо організована система, на антропоцентричну, функціональну, когнітивну і динамічну, котра розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а повертає людині статус «міри всіх речей» і повертає її в центр всесвіту [Пантелей, с. 64]. Стає зрозумілим, що без людини виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим.

Отже, іншими словами, можна сказати, що антропоцентрична парадигма – це перемикання інтересів дослідника з об'єктів пізнання на суб'єкт, тобто аналізується людина в мові і мова в людині. У зв'язку з цим, все більш популярним стає когнітивізм.

В науці когнітивізм розглядається як погляд, згідно якого людина повинна вивчатися як система переробки інформації, а поведінка людини повинна описуватися і пояснюватися в термінах її внутрішніх станів. Ці

стани фізично проявлені, спостережувані і інтерпретуються як отримання, переробка, зберігання, а потім і мобілізація інформації для раціонального вирішення розумно формульованих завдань [Воробйова 2011]. Оскільки вирішення цих завдань безпосередньо зв'язане з використанням мови, бо саме мова забезпечує найбільш природний доступ до свідомості і розумових процесів, цілком природно, що мова опинилася в центрі уваги когнітивістів, таким чином починає розвиватися когнітивна наука, яка охоплює дослідження і фразеолого-паремійного складу мов.

1.1.1 Фразеологія і паремії як джерело образності мови: характеристики і типологія. Фразеологія – це одне з найскладніших мовних явищ, що вивчається і інтерпретується вже протягом багатьох століть та залишається предметом вивчення низки наук, серед яких лексикологія, стилістика, історія мови, лінгвокраїнознавство, лінгвокультурологія, а останнім часом ще й когнітивна лінгвістика та її відгалуження, де остання фокусує ключову увагу на суті ментальних процесів і особливостей концептуалізації і категоризації світу в них [Алефіренко 1997; Антоненко 2019; Бакай 2000; Yu 2013].

Започаткував теорію фразеології швейцарський лінгвіст Ш. Баллі, який був першим, хто помітив стійкість та системний і відтворюваний характер фразеологічних одиниць.

Фразеологічні одиниці є значущими також і завдяки своєму яскравому національному забарвленню, що формують національно і культурно специфічний прошарок мовних засобів, адже вони характеризують певне фіксоване ставлення до способу життя людей, системи цінностей, які вони мають.

На сьогоднішній день існує велика кількість вчених, науковців, які вивчали поняття «фразеологізм», його особливості, природу, семантику, сфери поширення та інше. І в сучасній лінгвістиці тема фразеологізмів не втрачає свою популярність і актуальність.

В сучасному мовознавстві термін «фразеологізм» застосовується для позначення комбінацій лексики відповідно до певної структури, що відтворюються традиційним чином і підбираються під контекст висловленн, як сталі вирази і засоби виразності мовлення.

При цьому, незважаючи на довгий час експлуатації терміну, у сучасному мовознавстві досі немає єдності у тлумаченні природи і визначення фразеологізму як мовної одиниці.

Втім, і сьогодні існують теоретичні розбіжності з приводу обсягу фразеологічного фонду і характеру мовних явищ, що називаються фразеологізмами. Причиною цього, багато в чому, є різне розуміння дослідниками сутності самої фразеологічної одиниці [Важеніна 2010; Гаврилова 2020]. О також це викликано можливістю залучення і паремійного складу англійського лексикону до фразеології, що допускають низка авторів [Скоробогатько 2011].

Різниця в точках зору і сприйнятті розпочинається з відсутності єдності в термінологічному апараті та трактовці головного терміну «фразеологічна одиниця» та «паремійна одиниця».

Як зазначається, з причини відсутності єдності в науковому обігу, наразі не існує жодного єдиноприйнятого поняття, адже різні лінгвісти застосовують для його позначення такі терміни як «фразеологізм», «ідіома», «фразеологічна одиниця», «фразеологічний зворот», «фразема», «стійке словосполучення», «фіксоване словосполучення» тощо [Алефіренко 1997; Важеніна 2010; Гаврилова 2020], що не вичерпує насправді усіх варіантів, які можна зустріти в термінологічному узусі мовознавців.

Спираючись на тлумачення, наведене у «Словнику мовних термінів», зазначимо, що «фразеологічна одиниця або ж фразеологізм – це мовна одиниця, лексико-граматична єдність двох і більше нарізнооформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення, утім, неподільна лексично, стійка у своєму складі і структурі, з

цілісним значенням, та відтворенням в мові» [Селіванова 2012, с. 37; Євтушенко 2005].

Взагалі в лінгвістиці відомі понад двадцять визначень фразеологічної одиниці, але жодне з них не знайшло повсякчасного визнання.

Виходчи із зазначеного вище, дефініція фразеологізму і тлумачення її як одиниці мови зазвичай представлена узагальненням ознак і властивостей, що формують відмінності фразеологічних одиниць від вільних словосполучень, а також визначають їхні найбільш базові ключові ознаки.

Г. Бургер – німецький фразеолог – припускає, що фразеологізми є більшими за обсягом за одне слово, проявляючись комбінацією лексичних одиниць, які вони почали називати компонентами [Burger 2000, с. 11].

Відповідно до спостережень лінгвістів, фразеологізми часто виражають психічні процеси, такі як емоції, ставлення, а також поведінку, де остання також зображається в достатньому обсязі в пареміях [Yu 2002; Скоробогатько 2011].

Підсумовуючи дискусію, фразеологічна одиниця інтерпретується як стійке словосполучення, що складається з двох або більше компонентів, представляє собою синтаксичну та семантичну єдність і відтворюється мовцями як одиниця мови [Burger 2000].

Основними ознаками фразеологічної одиниці мови, на думку дослідників (Fusaroli 2013) є:

- 1) стабільність,
- 2) ідіоматичність,
- 3) лексикалізація або
- 4) відтворюваність.

Це підтверджують і решта дослідників, які підкреслюють, що фразеологічні і паремійні одиниці відрізняються відтворюваністю,

цілісністю значення, стійкістю структури і складу і, зазвичай, непроникністю структури [Fusaroli 2013].

Загалом фразеологізми – це усталені вирази, значення яких не дорівнює сумі значень їх компонентів. Як самостійна мовна одиниця, фразеологізм характеризується відповідними диференційними ознаками.

Такими ознаками для фразеологічних одиниць є: фразеологічне значення, компонентний склад, граматичні категорії [Farmonova 2021].

Серед усіх перелічених ознак, стабільність вважають в переважній кількості випадків головною характеристикою фразеологічної або паремійної одиниці.

Стабільність і незмінність фразеологізма або паремії забезпечують сталість виразу, що означає неможливість заміни однієї лексеми іншою, навіть синонімічною, оскільки заміна означатиме втрату змісту [Fusaroli 2013; Svensson 2008], бо, що в разі зрощення, де семантика цілісної одиниці не виводиться зі значень компонентів, що в разі більш вільних словосполучень - сполучень, ця ознака залишається релевантною.

Ключовою характеристикою фразеологічної одиниці є ідіоматичність, що імплікує переосмисленість значення внаслідок семантичної трансформації компонентів фразеологізму, що викликано поєднанням їх до структури фразеологізму.

Саме завдяки цій властивості словосполучення і стає ідіомою, а речення – паремією, якщо сукупність значень окремих його компонентів не відповідає значенню цілісного словосполучення [Svensson 2008].

Ідіоматичний тип фразеологізмів є в будь-якій мові найбільш частотним [Stathi 2009, с. 308].

Останнім критерієм є лексикалізація, що означає функціонування з єдиним для усієї одиниці значенням, з чого витікає відтворюваність ідіоми або паремії.

Під цією ознакою «лексикалізація» розуміють цілісність значення, що немов би породжує сприйняття фразеологічної одиниці мовцем як однієї лексеми [Farmonova 2021, с. 118].

До того ж, окрім згаданих вище ознак, науковці виділяють такі ознаки як семантична цілісність (оскільки їх значення сприймається як єдине ціле), метафоричність комплексного значення фразеологічної одиниці, що виникає внаслідок переосмислення та набуття образної природи, а іноді – алегоричність, експресивність.

Останні властивості актуалізуються, оскільки образний характер значення фразеологічної або паремійної одиниці надає виразності мовленню.

Також експресивність стає очевидною при порівнянні фразеологічних одиниць в різних мовах, що виявляє виразно національну специфіку цих одиниць мови. [Langlotz 2006] і демонструє факт належності до найбільш метафоричного прошарку мової системи.

Отже, враховуючи вищезгадане, фразеологізм визначаємо як стійке словосполучення, що складається з двох та більше слів, представляє синтактико-семантичну єдність, має узагальнене або переосмислене значення, утворюється під впливом культури, історії, традицій та звичаїв певного народу [Алефіренко 1997; Fosaroli 2013; Svensson 2009].

Характерними властивостями фразеологізму є стабільність, відтворюваність, ідіоматичність, семантична цілісність, метафоричність, образність та експресивність

Фразеологізми – одна з універсальї мовлення, яка включає, окрім свого основного семантичного навантаження, також відображення історії народу, своєрідність його культури й побуту.

Додатково, фразеологізми є одним із способів відображення мовної картини світу, у якій з особливою яскравістю відображаються риси національного менталітету, характер політичного, історичного,

соціального розвитку народів, а також образи характерного сприйняття дійсності.

Фразеологія систематизована за цілою низкою критеріїв. Різна параметризація запропонованих класифікацій залежить від мети дослідження, окремих шарів або критеріїв (структурних, морфологічно-синтаксичних або семантичних), що розглядаються.

Втім, і питання типології представляють проблему серед лінгвістів, адже одні з них включають до складу фразеологізмів надто широке коло словосполучень, включаючи крилаті вирази, приказки, афоризми.

Інші ж підходять до визначення фразеологізмів лише з погляду граматичної структури, і виключають паремії з їх кола. Остання і є точка зору, яку ми беремо за основу.

Найбільш розповсюдженою з усіх класифікацій фразеологізмів являється класифікація, що складається із фразеологічних зрощень, фразеологічних єдностей та фразеологічних сполучень [Алефіренко 1997, с. 82].

Ця класифікація стала однією з основних і найперших класифікацій фразеологізмів. Відповідно до такого підходу фразеологізми поділяються на групи у відповідності до структурно-семантичних груп, де основним критерієм розподілу є немотивованість та мотивованість фразеологічної одиниці.

Перший тип фразеологізмів – це фразеологічне зрощення [Сертак 2001; Fleaicscher 1982]. Така фразеологічна одиниця є взагалі неподільною, нерозкладеною на складові, стійким словосполученням, цілісне значення якого не вмотивоване значеннями його компонентів, і не виводиться з їх значень.

Такий тип фразеологічних одиниць ототожнюють із розумінням поняття ідіоми, адже це вважається фразеологічною одиницею із повною втратою внутрішньої форми, прояснити значення якої може лише етимологічний аналіз.

Отже, ідіома та фразеологічне зрощення можуть застосовуватись як тотожні терміни [Svenson 2009, с. 16-19]. Ця група фразеологічних одиниць складає найбільш специфічний прошарок мови [Южченко 2008].

Фразеологічні зрощення характеризуються, окрім цілісності значення, ще низкою ознак як нейротизми в складі (одиниці, які автономно в мові вже не застрічаються і не використовуються), архаїзми, синтаксична неподільність, неможливість перестановки компонентів (для більшості одиниць), непроникність (неможливість додання або змінювання компонентів в складі одиниці [Fusaroli 2013, с. 38].

Наступний тип за названою типологією - фразеологічні єдності, що є семантично неподільними та цілісними за змістом стійкими словосполученнями [Svensson 2009].

Цілісне значення подібних фразеологізмів є вмотивованим семантикою слів-компонентів, що складають їх. У порівнянні з фразеологічними зрощеннями, фразеологічні єдності за структурою більш розширені та різноманітніші і можуть допускати вставку інших слів між своїми компонентами.

На відміну від ідіом, вони характеризуються образністю та емоційно-експресивним забарвленням і це метафоричне значення є зрозумілим інтуїтивно або символічно [Важенина 2010; Скоробогатько 2011].

При цьому, в обох типах образність значення, що сприяє їх фіксованому характеру, не дозволяє замінювати компоненти фразеологізму, щоб не втратити значення цілого, а отже, і втратити вираз як мовну одиницю [Баран 2013, с. 16].

Хоча перші два перелічені типи – фразеологічні єдності та фразеологічні зрощення – за своєю образністю схожі значним чином, їхній метафоричний зміст може дійсно стати очевидним лише в діахронічній перспективі, оскільки у фразеологічних єдностях образність тлумачаться виключно з погляду сучасної мови, хоча навіть і це рідко заважає

розумінню одиниці в мовленні.

Третій тип, що виділяється в рамках цієї класифікації – фразеологічні сполучення, що є стійкими вмотивованими зворотами. Це означає, що їх цілісне значення впливає зі значень складових їх окремих слів. Це такий вид одиниць, для яких характерна підпорядкованість їх компонентів. Сутність цього типу фразеологізмів полягає у тісному зв'язку між значеннями компонентів та особливостями їх синтаксичної структури. [Алефіренко 1997; Южченко 2008].

Фразеологічне сполучення характеризуються фразеологічною зв'язністю їх компонентів, і це і відрізняє фразеологічні сполучення від вільних сполучень. Тож фразеологічним сполученням притаманні наступні ознаки: варіантність певного компонента, можливість включення до структури прикметників, більша вільність у перестановці компонентів, вільне вживання одного складового компонента і обмежене вживання іншого.

Четвертий тип, який виділяють в рамках цієї класифікації – фразеологічні вирази, які є відтворюваними мовним зворотами, у складі яких наявні слова з вільним значенням [Алефіренко 1997; Фірсова 2002, с. 84].

Як вже зазначалось, значна когорта дослідників відносить до фразеологічних виразів прислів'я, приказки, мовні штампи, кліше та крилаті вирази. Вони характеризуються буквальним значенням своїх компонентів, а у їх складі прислів'я та приказки використовуються у прямому значенні, без жодного алегоричного змісту [Fusaroli 2013].

Незважаючи на те, що деякі лінгвісти вважають приказки і прислів'я частиною фразеологічного фонду, ми вирізняємо їх в окрему категорію, номінуючи їх в роботі терміном «паремії», хоча і усвідомлюємо наявність значної кількості схожих ознак.

В цій роботі залучається когнітивно-семантичний аналіз до вивчення фразеології і паремій, тож перейдемо до окреслення розуміння

когнітивно-семантичного підходу і основних термінів цієї парадигми знань.

1.1.2 Когнітивно-семантичний аналіз і теорія когнітивної метафори. Когнітивний напрям досліджень міцно укріпив свої позиції як напрямок і методологія аналізу, що фокусується на вивченні мисленневих процесів людини за останні десятиліття не лише в зарубіжному, але й українському мовознавстві.

Ключовими базовими поняттями і термінами когнітивної лінгвістики є когніція, а також когнітивний / концептуальний аналіз, який змінює парадигму поняття дослідження мови і мовлення, і розробляється наразі в різних напрямках на стику наук, серед яких когнітивно-семантичний, когнітивно-семіотичний, когнітивно-дискурсивний, когнітивно-нарративний тощо.

Об'єктом дослідження когнітивної теорії виступає одне й те саме явище – розкриття когнітивних (ментальних, мисленневих) процесів, на підґрунті яких відбувається продукування, сприйняття, розуміння та інтерпретація мови і мовлення [Южченко 2013; Yu 2008].

Оскільки нова парадигма наукового знання завжди характеризується власною оформленою моделлю постановки питань і шляхів їх розв'язання за допомогою не лише притаманного цьому науковому напрямку специфічного бачення явищ та їхньої інтерпретації, але також і нової методології або процедур аналізу.

Однією з таких тенденцій є зміна системно-структурної і статистичної парадигми, де мова інтерпретувалася як суворо організована система, на антропоцентричну, функціональну, когнітивну і динамічну, котра розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а повертає людині статус «міри всіх речей» і повертає її в центр всесвіту [Чередниченко 2003, с. 7]. Стає зрозумілим, що без людини виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим.

Іншими словами, антропоцентрична парадигма ґрунтується на перенсенні фокусу уваги дослідника з об'єктів пізнання на суб'єкт, тобто аналізується людина в мові і мова в людині, що і узагальнює когнітивний напрям досліджень

Когнітивна наука і когнітивна лінгвістика як її відгалуження розглядається як кут зору, що забезпечує опанування нової системи переробки і узагальнення даних [Южченко 2013], бо саме мова забезпечує найбільш природний і спрощений (охоча і опосередкований) доступ до свідомості і розумових процесів.

Термін «когнітивна наука» включає певний круг наукових дисциплін, що об'єдналися для сумісного вивчення процесів, пов'язаних з отриманням і обробкою зберіганням і використанням, організацією і накопиченням структур знання, а також з формуванням цих структур в мозку [Lakoff, Johnson 1980 с. 7; Южченко 2013].

Складовою частиною когнітивної науки виступає і когнітивна лінгвістика.

Зародження когнітивної лінгвістики випадає на середину 1970-х років, коли в роботах низки лінгвістів, що працювали на стику наук в контексті міждисциплінарності (Дж. Лакофф, Е. Рош, Ч. Філлмор [Lakoff 2000]) вперше починався новий напрям досліджень, в який вони ключовим образом і кардинально новим чином поставили питання про зв'язок між мовою і людським мисленням [Lakoff, Johnson 1980; Kovesces 2003].

Звичайно, сама по собі постановка питання не була абсолютно новою для наукового і філософського знання. Проте запропоновані цими авторами дослідницькі програми і результати їх реалізації виявилися не просто цікавими, але багато в чому революційними і проривними, прогресивними.

Сьогодні, вчені дають наступне визначення когнітивної лінгвістики: когнітивна лінгвістика – галузь мовознавства, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань,

спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду [Южченко 2013; Kovesces 2002, с. 425].

Найважливішою методологічною новиною когнітивної лінгвістики є те, що мова відображає розумові процеси. За лінгвістичними даними можна зрозуміти, як людина працює з інформацією: як вона її сприймає, обробляє, зберігає і використовує в процесі своєї взаємодії з навколишнім середовищем. З погляду когнітивної лінгвістики інформація, яку отримує людина, перетворюється в досвід, а досвід закріплюється в мові і фіксується на вербальному рівні у вигляді мовних одиниць, а на ментальному рівні – ці дані складаються з ментальних блоків, які в когнітивній науці прийнято називати концептами, які, в свою чергу, структуруються і поєднуються в мережу, що складає концептуальну модель світу [Lakoff, Johnson 1980; Yu 2013].

Своєрідність популярного нині когнітивного підходу до вивчення мови і мовних явищ, як нової парадигми лінгвістичного знання, полягає у принципово новій постановці проблеми співвідношення свідомості і мови. Дослідження мови в її когнітивній функції, тобто як засобу організації, обробки та передання інформації, передбачає її розгляд як когнітивної властивості людини, яка, разом з іншими властивостями, утворює в людській свідомості певну єдину інфраструктуру [Максименко 2004; Южченко 2013; Kovesces 2002, с. 45].

В цілому, при розмаїтті підходів до когнітивного (когнітивно-семантичного, лінгвокогнітивного, когнітивно-семіотичного, когнітивно-дискурсивного тощо) аналізу, дослідники так чи інакше звертаються в ході аналізу до терміну «концепт», який, застосовуючись в багатьох сучасних лінгвістичних дослідженнях, існує на перетині лінгвістики, літературознавства, культурології, етнопсихології і багатьох інших наук, насамперед когнітивної психології і когнітивної лінгвістики, а також лінгвокультурології.

В кожній з них він визначається і уточнюється.

В когнітивній лінгвістиці концепт вважають дискретною, змістовною одиницею колективної свідомості, яка відображає предмет реального або ідеального світу та зберігається в національній пам'яті носіїв мови у вигляді пізнаного субстрату [Алефіренко 1997, с. 19-21].

Поняття концепту відповідає уявленню про сукупність смислів, якими оперує людина в процесі мислення і які відображують зміст досвіду та знання, зміст усієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді «квантів» знання [Селіванова 2008, с. 113], як «глобальну розумову одиницю, яка являє собою квант структурованого знання» [Мосенкіс 2005, с. 325] або посередники між словами та екстралінгвістичною дійсністю [Подолян 2018, с. 27].

З точки зору лінгвокультурології, концепт – головний осередок культури в ментальному світі людини, його базова одиниця [Lakoff, Johnson 1980, с. 229], причому це є «багатовимірне змістовне формування», в якому виділяється ціннісна, образна та понятійна сторони [Олексієнко 2014, с. 170].

Центральна значущість серед феноменів культури надається концепту внаслідок того, що концепти виникають у свідомості людини насамперед на основі особистого та народного культурно-історичного досвіду, і чим багатшим є цей досвід, тим ширше кордони концепту, тим ширшими є можливості для виникнення емоційної аури слова, в якій знаходять своє відображення всі сторони концепту [Лисецька 2003].

Саме ця особливість дозволяє визначити концепт як «сгусток культури у свідомості людини; те, в вигляді чого культура входить до ментального світу людини...те, через що людина сама входить в культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [Селіванова 2009, с. 90]. Концепти в цьому розумінні часто співвідносяться з наївною картиною світу, яка протиставляється науковій картині світу.

Зв'язок культурного концепту з цінностями суспільства є неминучою, оскільки сама культура базується на цінностях і формується ними.

Виходячи з цього, культурний концепт трактується як частина ціннісної картини світу [Левченко 2002], причому де оцінний елемент – аксіологічна складова концепту – в культурних концептах не просто присутня, а є домінуючою [Сидорова 2008], в чому і полягає відмінність їх бачення концепту від прибічників інших концепцій.

Вчені задаються і питанням вербалізації концепту. Оскільки концепт є багатшаровим складним явищем, в якому понятійне іство збагачене сукупністю етнолінгвокультурних асоціацій, конотацій та оцінок, що робить його значно об'ємніше за поняття, це визначає різницю у способах вербалізації: тоді як поняття прив'язано до слова, концепт є «розсіяним у мовних знаках» [Кедич 2012], що відповідає дійсності, адже він може вербалізуватись словом, словосполученням, фразеологізмом, текстом, сукупністю текстів.

Мовна репрезентація концепту здійснюється на різних рівнях мови і за допомогою цілої парадигми засобів. Це можуть бути готові лексеми і фразеологічні сполучення; вільні словосполучення; структурні і позиційні схеми речень, що несуть типові пропозиції (синтаксичні концепти); тексти і сукупності текстів (при необхідності експлікації змісту складних, абстрактних або індивідуально-авторських концептів) [Городецька 2013, с. 80]. В цій роботі досліджуємо засоби фразеологізації і пареміологізації явищ дійсності.

Цікавим є процес концептуалізації. Це є головне поняття лінгвоконцептології є одним із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень, про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки [Селиванова 2008, с. 235].

Концептуалізація поряд із категоризацією є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови. Збереження та трансляція концептосистеми відбувається переважно за рахунок вербалізації концептів.

Результатом концептуалізації є формування концептуальної системи – системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду. В процесі концептуалізації і категоризації відбувається впорядкування людських знань і досвіду, внаслідок чого виникають різні типи структурованого знання [Селіванова 2008, с. 249]. До таких типів належить і концепт.

Концептуалізація – це вирізнення мінімальних одиниць людського досвіду [Lakoff 2002, с. 90]. Це – осмислення інформації, що поступає до людини, мислене конструювання предметів і явищ, що призводить до формування певних уявлень про світ у вигляді концептів. Концепти виступають ідеальними абстрактними одиницями, фіксованими у свідомості смислами, якими оперує людина в процесі мислення. Вони відображають зміст отриманих знань, досвіду, результати всієї діяльності людини і пізнання ним оточуючого світу у вигляді певних «квантів» знання [Body 2008, с. 17]. Як справедливо зазначають лінгвісти, «найважливіша функція мови полягає у збереженні культури та її передачі з покоління до покоління, саме тому мова відіграє таку значну роль в формуванні особистості, національного характеру, етнічного суспільства, народу, нації» [Allison 2001, с. 221]. Саме тому концепт розглядають як засіб трансляції культури.

З вище сказаного можна зробити висновок, що антропоцентрична парадигма, що зараз орієнтує дослідників у галузі філологічних наук на поглиблене вивчення вербальних структур, мовних явищ і процесів у

тісному зв'язку з конкретними суспільними процесами, з конкретною людиною, колективом, суспільством, вимагає нових підходів до вивчення мовних явищ. Поява в лінгвістиці поняття і терміна концепт, означила новий рівень у збагненні способів, закономірностей і особливостей взаємодії мови, свідомості і культури, але також спричинила появу дискусійних питань, таких як відсутність єдиного визначення концепту.

Слід зазначити, що відсутність єдиного визначення також пов'язана з тим, що концепт має складну, багатовимірну структуру, що включає окрім понятійної основи соціо-психо-культурну частину, яка не стільки мислиться носієм мови, скільки переживається ним, вона включає асоціації, емоції, оцінки, національні образи і конотації, властиві певній культурі.

Застосування когнітивного підходу до аналізу мовних явищ, пов'язуючи лінгвістику з іншими когнітивними науками, які вивчають людський розум, привело до формування низки класичних когнітивних «методикам» дослідження мовних значень, серед яких слід згадати теорію образно-схематичних моделей Р. Ленекера, теорію семантики фреймів Ч. Філлмора, теорію прототипів Е. Рош і теорію когнітивної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона [Lakoff, Johnson 1980; Johnson 2002].

Зосередившись на дослідженні процесів концептуалізації в їх мовному відображенні, автори теорії образно-схематичних моделей, теорії когнітивної метафори і теорії фреймів пропонують доволі широке визначення зазначеного явища як системи нових знань та усталених концептів, чуттєвого досвіду та знань різних контекстів (природного, соціального, лінгвістичного, наукового). Якщо когнітивна граматики Р. Ленекера, фреймова семантика Ч. Філлмора та когнітивна семантика Дж. Лакоффа і М. Джонсона основну увагу приділяють вивченню концептуалізації, то теорія прототипів Е. Рош пов'язана з розглядом процесів категоризації об'єктів навколишнього світу й одиниць мови та відображенням цих процесів у структурі мовних значень і категорій.

Подальші кроки в спробах аналізу семантики когнітивними методами зроблені Дж. Лакоффом, і продовжено в роботі з М. Джонсоном, якими був запропонований новий рівень методологічного аналізу, спрямований на з'ясування різних типів когнітивних моделей, що становлять підґрунтя прототипних ефектів. Ними були визначені *базисні когнітивні моделі* як підґрунтя найпростіших мисленевих прототипних процесів, а також, відзначивши часте поєднання базисних моделей, іншим джерелом прототипних моделей були визнані *моделі експеренційних кластерів* (від англ. experience — «досвід»), а також *метонімічні моделі* [Lakoff, Johnson 1980].

Головна ідея концепції Дж. Лакоффа полягає в тому, що наше знання організовується за допомогою структур, які називаються *когнітивними моделями*. Дослідивши джерела прототипних ефектів, він визнав когнітивні моделі складним цілим, певними гештальтами, структурованими за чотирма принципами: пропозиційною структурою, подібною до фреймів Ч. Філлмора, образно-схематичною структурою, метафоричним та метонімічним мапуванням.

Тож виділяють моделі, що можуть бути використані для опису процесу категоризації: 1) *пропозиційні моделі*, які виокремлюють елементи, надають їм характеристики та вказують на зв'язки між ними; 2) *образно-схематичні моделі*, що являють собою специфічні схематичні зображення образів; 3) *метафоричні моделі*, які становлять моделі переходу від пропозиційних або схематичних моделей однієї сфери до відповідної структури іншої сфери; 4) *метонімічні моделі*, що є моделями одного чи кількох згаданих вище типів, доповнені визначенням функцій, здійснюваних одним елементом щодо іншого [Кудрявцева 2013, с. 69].

Стверджуючи, що когнітивні моделі опосередковують сприйняття й осмислення людиною певного її досвіду, Дж. Лакофф визнає, що саме досвід і є єдиним джерелом будь-яких когнітивних структур, як, власне, і всього нашого знання про навколишній світ і вказує на залежність

концептуальної системи від нашого фізичного та культурного досвіду [Lakoff 2003].

Метод концептуального аналізу, в якому акцент робиться на образній складовій концепту, розроблено Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, які використовують поняття концептуальної метафори. Цей метод полягає у реконструюванні концептуальних метафор та метонімії в певному виді тексту [Lakoff 1980].

Для цього відбувається реконструювання когнітивних моделей в контексті аналізованих одиниць, коли метафора узагальнюється аналоговим механізмом проектування (SOMETHING IS SOMETHING), а метонімія – SOMETHING stands for SOMETHING

Взагалі вибір матеріалу і методики для опису змісту концепту не може бути довільним. Конкретний мовний матеріал відображатиме конкретні аспекти змісту концепту.

1.2 Соматика тіла як складова картини світу

Мовний образ тіла тлумачать як вторинну вербальну знакову систему, яка є референційно пов'язаною з первинною, що належить реальності [Johnson 2000].

Лінгвістичні дослідження тілесних явищ в мові і мовленні представлені низкою робіт, що вивчають соматичні назви (назви тіла і тілесних явищ) у їхніх структурних, семантичних та інших аспектах як складових лексичної системи мов.

Лінгвістичні пошуки в галузі соматички в основному обмежуються вивченням соматичної лексики як системного утворення [Богус 2006], їх таксономії і лексикографування в аспекті лінгвокультурних аспектів

[Савченко 2010; Скрипнік 2009] специфіки концептуалізації соматичної лексики і метафоричного потенціалу, коли частини тіла або деталі зовнішності (що є частиною тілесного образу людини), нерідко виступають основою експресивних утворень у ролі вторинних номінантів і можуть, наприклад, використовуватись як сленгові номінації професій або етнонімів [Галуцких 2008], або виступати основою формування прізвиськ [Коротун 2002, с. 77–78]; аспекти функціонування соматизмів в складі фразеологічних та паремійних одиниць, символіки і семіотики тіла [Серякова 2012] тощо.

В історичній лінгвістиці частини тіла людини вивчаються як базові з історичної точки зору – як мовні універсалії, або як частини історичного ядра [Галуцких 2008]. Окремі розвідки соматичної лексики розглядають її як термінологічний прошарок лексичної системи мови, що застосовується у медичному або іншому науковому дискурсі [Стецюра 2010].

В багатьох лінгвістичних підходах здійснювались спроби створення мовного образу людини і її тіла зокрема [Шеховцова 2016].

Узагальнюючи спроби лінгвістів дослідити тілесні феномени в аспекті їх відображення в мові, зазначимо, що соматика в плані мовного її означення є ще більш складним феноменом, оскільки тіло людини може виступати водночас суб'єктом і об'єктом означення.

Систематизація відомих в лінгвістиці спроб дослідження відображення в мові сфери тілесного дає підстави для наступного узагальнення: тіло або соматика або людина тілесна (*Homo Somaticos*) в лінгвістиці – це об'єктивовані (маніфестовані) семантикою, прагматикою (функціонуванням) одиниць (структур) мови і мовлення тематично об'єднаних загальною або частковою характеристикою тіла людини як об'єкту.

Людина в цілому і її тіло зокрема як такі, що існують в реальному просторі і часі, зазнаючи мовного означення, і семантизації, підлягають водночас певному структуруванню знаковою системою, зазнає інтерпретації. Її результати виражаються у знакових формах прояву, які пізніше збагачуються конотаціями [Коротун 2002, с. 8–9; Шеховцова 2016].

В цілому, лінгвістичні і лінгвосеміотичні дослідження мають схожу логіку дослідження – від образу тіла, даного в дійсності, до його втілення в лексичних значеннях одиниць, в семантико-синтаксичних структурах висловлювань, розгорнутих текстових описах.

Соматика в мові знаходить, залежно від методологічного апарату дослідника, різні термінологічні репрезентації – тематичної / лексико-семантичної групи «Тіло людини» («Людина тілесна») або вербалізованого різнорівневими мовними одиницями концепту/концептосфери «Тіло людини».

Складові лексико-семантичної групи «Тіло людини» отримують систематизований опис у зв'язку із досвідом лексикографування, зокрема у ідеографічних словниках. Аналіз ідеографічних описів людини як тілесної істоти, приходимо до висновку, що у багатьох поняття про тіло входить до складу таких тематичних груп як «Людина» («Людина як жива істота», «Душа і розум», «Людина як суспільна істота»).

Тілесні аспекти буття людини є значущими, оскільки з 8 основних систем Людини – самої параметризованої з усіх культурних констант [Johnson 2002], більшість є тілесні або співвіднесені з тілесною сферою, які є ієрархізованими за ступенем складності, серед яких фізичне сприйняття, фізіологічні стани, фізіологічні реакції на різного роду зовнішні і внутрішні впливи, фізичні дії і діяльність, бажання, мислення та інтелектуальна діяльність, емоції, мовлення [Богус 2017].

В більшій мірі узагальнену точку зору спостерігаємо у спробі співвіднесення мовного образу людини з декількома параметрами її прояву: біолого-фізіологічними, соціальними (які є результатом соціально-трудова і родинних стосунків), психологічними та емоційними [Важеніна 2010]. Деякі дослідники вирізняють «зовнішню людину» і «внутрішню людину» [Венженович 2006], приділяючи увагу переважно тілесним ознакам, при цьому ще більш розмиваючи межі поняття тілесність, вербалізованого засобами мови.

В роботах інших дослідників знаходимо дещо іншу, більш або менш розгалужену таксономію або ідеографічну класифікацію.

Так, таксономізацію понять, пов'язану з моделюванням системи знань людини про світ запропонував ще в XVI ст. Ф. Бекон, який знання людини про світ згрупував в 3 основні рубрики – «Зовнішній світ», «Людина» і «Вплив людини на природу».

Рубрика «Людина» у нього включала переважно тілесні: «анатомія», «фізіологія», «здатності» та «дії». У Я. А. Коменського серед 100 рубрик лексики мови, зведених до 20 основних тем знаходимо 6, напряму пов'язаних з тілом або тілесним досвідом, такі як: «Людина і її тіло», «Властивості тіла», «Хвороби, травми і поранення», «Смерть і поховання», а також дві, які також відносимо до тілесного досвіду внаслідок зазначеного сучасного розуміння тілесності як феномену, що включає також емоційно-почуттєві стани і ментальну діяльність – групи «Почуття (зовнішні і внутрішні)» та «Розум, воля, емоції» [цит. за: Sonesson 2011; Потапенко 2001].

В тезаурусі П. М. Роже (*Thesaurus of English words and phrases*) розроблена ним класифікація охоплює 6 класів лексики, з яких лексичні одиниці, семантика яких безпосередньо стосується тілесного досвіду, включено до класів *Matter* (група *Organic matter*, яка поділяється на групи *Vitality* і *Sensation*), *Volition*, *Affection* та *Intellect* (групи *Formation of Ideas*, *Communication of Ideas*) [Roget 2002; Тараба 2010; Allinson 2001].

Більш предметно виділяє тематичні групи, що стосуються тіла та тілесності, Т. МакАртур в своїй таксономії семантичних полів словарного фонду англійської мови, серед яких «Життя і живі істоти», «Тіло, його функціонування і добробут», «Будівлі, дома, одяг, власність, догляд за тілом», а також «Почуття, емоції, стосунки і відчуття», «Мислення і спілкування, мова» [Allison 2001; Yu 2002].

Досліджується в лінгвістиці не лише таксономізація тілесного досвіду у відповідності до мовного матеріалу, але вивчаються і лінгвальні

особливості означення тілесного досвіду в мовній системі [Body 2008; Goschler 2005; Freeman 2002; Повторуха 2009].

Тілесність в мовному означенні здобуває фрагментарне, роздрібнене висвітлення, оскільки дослідники переважно зосереджуються на окремих лексико-семантичних або тематичних групах.

Серед таких, зокрема, тематична група «Зовнішня людина» що охоплює номінації фізичних органів, частин тіла, рухів, змін тіла і функціональних характеристик зовнішнього образу людини (як манери, поведінка, голос), так і усі, які номінують характеристики цілісної людини за зовнішніми параметрами, що також є тілесними по суті і знаходяться у певній кореляції з ознаками особистості [Коротун 2002, с. 6; Петій 2009]. Окрему увагу приділено вивченню лексико-семантичної групи «Організм людини», в рамках якої вивчається медична термінологічна лексика [Стецюра 2010; Body 2008] та ін.

Мовно зафіксованими вважаються соматичні об'єкти, крупні класи яких утворюють 1) частини тіла, 2) органи і системи органів, 3) покрови і рідини, 4) отвори, 5) так звані місця, лінії і інородні по відношенню до тіла соматичні об'єкти (наприклад, талія, перенісся, зморшки, піхви, нарости, веснянки тощо. [Косянк 2006; Потапенко 2011; Тшииут 2007], що позначають тілесні функції і дії;

Деякі дослідники звужують спектр тілесних феноменів в мовному відображенні, а також переміщують фокус уваги на співвіднесення мовного матеріалу із ментальним образом тіла людини (доменом HUMAN BODY) і досліджують концептосфери «Тіло людини» [Niemeier 1997; Occhi 2011] і «Людина тілесна» [Потапенко 2011; Савченко 2010], концептосферу HUMAN FACE) [Петій 2009; Повторуха 2009].

Автори інтерпретують образні аспекти концептосфери, зосереджуються на висвітленні особливостей вербалізації внутрішніх органів, де основну увагу приділяють вивченню системної значущості

соматичної лексики [Marmaridou 2011; Dzokoto 2006], аналізу підлягають тілесні метафори [Maajey 2004; Kövecses 2003; Lakoff 1999].

Домен ТІЛО, що лежить в основі тілесної метафори, виявився складним концептуальним полем, що складається з окремих елементів – соматизмів [Boers 1999], складним конструктом, який поєднує в собі тілесний і культурний досвід [Скоробогатько 2014].

Отже, образ людини розглядається лінгвістами як сукупність різних параметрів, які знаходять відображення в більшій або меншій кількості семантичних груп (категорій), що об'єднують словарні репрезентації тілесного досвіду. При цьому бачення тілесності в її лінгвальному ракурсі явно має антропологічну спрямованість, оскільки тілесне в людині розглядається як основа її вітальних ознак – її інтелектуального, психічного і соціального буття.

Окрім дослідження засобів вербалізації соматико-фізіологічних феноменів як об'єктів, в лінгвістиці виокремився ще один напрям лінгвосеміотичних досліджень тілесності, в якому невербальні тілесні дії витлумачуються як знаки [Серякова 2012], що репрезентують процеси первинного і вторинного семіозису, у зв'язку із цим до кола лінгвістичних досліджень введено поняття соматикону [Серякова 2012; Сорокин 1998], що розуміють як семіотичний простір тілесності, який дає змогу особистості через невербальні засоби (жести, пози, міміку, голос тощо) репрезентувати її життєвий та ментальний світ [Скоробогатько 2011].

В цьому напрямку проводяться дослідження в області корпоральної семантики [Ruthrof 1997], нейролінгвістики [Voroditky 2002].

Роль соматичних явищ як виду дискурсивної поведінки комунікантів підлягає детальному вивченню в семіотичній площині англійських художніх і нехудожніх дискурсивних практик [Серякова 2012, с. 3].

Розглядаючи сенсомоторний акт тілесної активності людини (як «погляд», «поза», «посмішка», «жест», «голос», «відстань» [Серякова 2012, с. 5]) як невербальний знак і інформативний засіб, що екстеріоризує емоції,

ставлення й наміри, акцент в лінгвістичних дослідженнях робиться на процесах семіологізації компонентів простору тілесності [Серякова 2012, с. 5]. Вивченню підлягають питання семіотичної концептуалізації тіла людини, співвідносячи дві кодові системи – мову і тіло (жести, пози, міміка тощо), вивчається роль тіла у вторинній номінації у фразеології та інших одиницях [Скоробогатько 2011].

Підсумовуючи погляди на тіло та тілесний (соматичкоб) з лінгвістичної точки зору розглядається як центральне поняття, яке характеризується за анатомічними (соматико-фізіологічними), кінетичними, перцептивними, фізичними, інтелектуальними, психологічними, соціальними, гендерними, часовими, естетичними, етичними, національними параметрами [Галуцьких 2016; Косяк 2006; Maaley 2004].

До того ж, ці явища трактуються як вмістище внутрішнього організму і внутрішніх духовних сутностей людини, як простір, на якому розміщуються зовнішні органи і в якому виражаються і локалізуються фізичні, психологічні, інтелектуальні, соціальні властивості людини, – у комплексі усіх цих якостей, які маніфестуються за допомогою різноманітних мовних засобів, отримує образні і оцінні характеристики через метафори, порівняння, епітети та інші мовні стилістичні засоби.

РОЗДІЛ 2

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ В СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЇ І ПАРЕМІЙ

2.1 Методика дослідження фразеологічних і паремійних одиниць

Сучасні лінгвістичні дослідження тяжіють до комплексного підходу до аналізу текстових явищ, відповідно до чого зростає популярність когнітивно-семантичного підходу [Lakoff 1987; Kovesces 2003], суть якого полягає у визначенні знакової природи словесного образу шляхом встановлення характеру взаємодії різноманітних мовних кодів, втілених в його когнітивно-семантичній структурі.

Поєднання методів і методик в рамках когнітивно-семантичного підходу надає можливість поглибленого аналізу мовних смислів і специфіки кодування певних об'єктів або явищ дійсності у їх звязку з їх ментальним образом і лінгвальним відображенням в мові і мовленні.

Процедури когнітивно-семантичного аналізу відрізняються в різних роботах і залежать від мети, що ставлять перед собою дослідники.

В цій роботі на основі обґрунтованого вище розуміння теоретичних положень були визначені етапи і процедури когнітивно-семантичного аналізу фразеологічних і паремійних одиниць, першим з яких є процедура ідентифікації одиниць із соматичним компонентом, які виступають безпосередніми вербальними відповідниками тілесних явищ, другим є аналіз структури і семантики (з акцентом на образності) фразеологічних і паремійних одиниць шляхом реконструкції концептуальних тропів, а також кількісного і корелятивного аналізу, а третім – інтерпретація отриманих

результатів відповідно до тенденцій, виявлених на сьогодні в когнітивно-семантичній студії на матеріалі різного мовного і мовленнєвого матеріалу.

Отже, *перший* етап полягав у ідентифікації необхідних одиниць і укладання корпусу матеріалу для аналізу.

Перш ніж відбирати фразеологізми і паремії, необхідно визначитись із колом соматичних маркерів, які представляють компонент одиниць для відбору.

Ними мали виступити ноінації соматико-фізіологічних станів людини.

З лінгвістичних позицій соматика розглядається як маніфестована номінаціями, тематично об'єднаними в мові чи тексті загальними або частковими параметрами тіла людини і її тілесного досвіду, що містять (як ядерну або периферійну) одну з перелічених нижче сем: «тілесний, є частиною тіла», «що належить тілу», «існує або здійснюється завдяки тілу, за посередництва тіла», «впливає на тіло», «характеризує тіло, його стан» тощо [Галуцьких 2016, с. 238-245].

Ці одиниці входять до тематичних груп «Тіло людини і його частини», «Соматика і фізіологія тіла», (лексико-семантичний груп «Тіло людини», «Частини тіла», «Органи, системи тіла і їх функціонування», «Сенсорика тіла, органи чуття») і з яких складається семантичне поле соматизмів.

Окресливши і структурувавши семантичний простір соматики, з лексикографічних джерел (тлумачних словників англійської мови, тезаурусів) були виписані мовні відповідники, і окреслено коло мовних одиниць, що об'єктивують його її, які були систематизовані за критерієм семантики.

На основі словникових дефініцій були виділені тематичні розряди мовних одиниць, що співвідносяться з тілесною сферою.

Ключовими вербальними відповідниками поняття «тілесність» в англійській мові є одиниці, що позначають тілесне буття людини, – *body* «тіло», що застосовується як найбільш загальне і є «ядром» поняття «соматика».

Лексема *body* є найбільш частотною номінацією і виступає іменем концептосфери «Тіло людини». Втім, поняття «тіло» об'єктивоване в англійській мові не лише за допомогою зазначеної лексичної одиниці.

Сукупність первинних номінацій тіла були визначені, спираючись на дані ідеографічних (тезаурисів) та тлумачних словників сучасної англійської мови. Так, до синонімічного ряду лексеми *body* в її різних значеннях включені наступні лексичні одиниці: *build, figure, physique, shape, torso, trunk, carcass, corpse, dead body*. Всі вони є субстантивними непохідними лексемами-конституентами лексико-семантичної групи «Тіло людини».

Тіло складається з частин та органів, і трактується як вмістище внутрішнього організму і духовних сутностей людини, як простір, в якому розміщуються зовнішні органи і в якому виражаються і локалізуються фізичні, психологічні, інтелектуальні, соціальні властивості людини.

Отже, соматизми включають також серед центральних номінацій назви органів тіла, його рідин або частин, зовнішнього вигляду або функціонування, патологій тіла, анатомічних особливостей будови і життєдіяльності, фізичних (просторових, особливостей тілобудови), мовні відповідники яких також відіграють роль маркерів в фразеологічних і паремійних одиницях.

Перелічені фрагменти семантичного поля тілесності охоплюють лексико-семантичні групи «Частини тіла», «Органи, системи тіла і їх функціонування».

Крупні семантичні класи тематичної групи СОМАТИКА І ФІЗІОЛОГІЯ є:

1) *частини тіла* (складна зовнішня будова тіла, до якої входять такі частини та відділи тіла: голова (*head*); шия (*neck*), тулуб (*trunk*), що складається з грудної клітини (*thorax, chest*), груди (*breast*), живота (*abdomen*), спини (*dorsum, back*) і тазу (*pelvis*); верхні кінцівки (*membra superiores; arms, hands, fingers*) та нижні кінцівки (*membra inferiores – legs, feet, toes*), що представляють власне «соматичний субкод» (термін [Савченко 2010, с. 89]),

2) *органи і системи органів* – серед яких серцево-судинна, дихальна, нервова, сенсорна, травна, статева/репродуктивна, покривна, імунна, ендокринна, видільна/екскреторна, лімфатична, опорно-рухова, – складові так званого «спланхнологічного субкоду», що розуміють як сукупність номінацій для позначення внутрішніх органів, та «остеологічного субкоду» (номінації для кісток та їх з'єднань) [Савченко 2010, с. 89];

3) *покрови (skin, hair, nail) і фізіологічні рідини (blood, plasm, lymph)*, серед яких номінації системи кровообігу вступають одиницями «гематологічного субкоду» [Савченко 2010, с. 89],

4) отвори, 5) *місця, лінії* і інородні по відношенню до тіла соматичні об'єкти (наприклад, талія (*waist*), перенісся (*bridge of one's nose*), зморшки (*wrinkles*), піхви (*armpits*), нарости (*swelling*), веснянки (*freckles*) тощо),

6) *фізіологічні стани і процеси*, включаючи патології, хворобливі та запальні процеси організму, що відповідають «нозологічному субкоду» [Савченко 2010, с. 90], причому до патологій тіла включаються три типи патологічних станів – аномальне функціонування, спровоковане зовнішніми або психологічними причинами, хвороба або відсутність частини тіла або органу, а також симптоматичні ознаки хворобливих і патологічних станів.

Перелічені групи мовних одиниць є лінгвальними маркерами фразеологічних і паремійних одиниць із соматичним компонентом, які надувають образного переосмислення в їх складі і підлягають вивченню на наступних етапах дослідження.

Другий етап дослідження передбачав вивчення структури і семантики обраних одиниць, де виявлено типи фразеологічних одиниць, а також особливості образної концептуалізації дійсності засобами аналізованих мовних елементів.

Вивчення образності соматички в ракурсі її ролі в концептуалізації дійсності в мовній картині світу шляхом аналізу фіксуєчих її мовних засобів сприятиме виявленню мережі концептів, пов'язаних з концептосферою HUMAN BODY/ ТІЛО ЛЮДИНИ і окресленню конфігурації домінантних

смислів і тенденцій у візії людського тіла, актуалізованих в мовленні і фіксованих засобами фразеології і паремій.

Для реалізації таких задач для аналізу образності тілесних образів в складі фразеології і паремій застосовується *концептуальний аналіз*, однією з методик якого є *реконструкція концептуальних метафор*, методологічну основу якого сформовано в рамках теорії концептуальної метафори [Lakoff, Johnson 1980; Lakoff, Turner 1989], концептуальної метонімії [Kövecses 2002; Lakoff, Johnson 1999], концептуального оксиморону [Gibbs 1994].

Використання такого підходу спрямоване на реконструкцію концептуальних схем, що лежать в основі тропів і утворюють образний простір образної одиниці, і що дозволяють виявити суть мисленевих операцій як способу осмислення однієї сутності крізь призму іншої [Gibbs 1994, с. 275; Lakoff, Johnson 1980, с. 247–248].

В основі кожного з тропів лежить певний тип мислення: в основі метафоричного – аналогове осмислення людиною картини світу, метонімії, – асоціативне, оксиморону – контрастивне або парадоксальне мислення, що визначає відповідних тип мапування в основі формування образного засобу [Белехова 2002, с. 188–190].

Реконструювання концептуальних тропів відбувається у такій послідовності: від аналізу мовних одиниць у складі фразеологічної або паремійної одиниці, через аналіз когнітивних операцій (виду мапування: аналогового, асоціативного, контрастивного тощо) до реконструкції відповідних когнітивних моделей.

Досвід розробки поетапної процедури ідентифікації метафори є вже відомим в лінгвістиці [Freeman 2006, с. 78; Steen 1997], послідовність етапів якої використана як основа для опису ходу реконструкції концептуальних тропів в цьому дослідженні. Реконструкція концептуальних тропів здійснюється в цьому дослідженні відповідно до наступного алгоритму.

Першим кроком концептуального аналізу є ідентифікація образних засобів, що здійснюється методом суцільної вибірки із корпусу одиниць,

в яких відбувається актуалізація образного засобу. Роль ідентифікаторів на лінгвальному рівні слугують соматичні маркери, окреслені на першому етапі дослідження.

Другим кроком реконструкції концептуального тропу є виявлення співвідношення (порівняння, контрастування тощо) між об'єктами, що суположуються, між якими спостерігається іконічний принцип відстані.

Третім кроком є визначення царини джерела і царини мети образної концептуалізації (тобто того, *що* описується і *крізь призму чого* описується), що здійснюється на основі семантики мовних одиниць, які вербалізують концепти / концептосфери, що суположуються (перехрещуються, контрастуються) в концептуальному просторі. Іншими словами, відбувається визначення змісту концептосфери мети (концептуальних референтів), і виведення складових концептосфери джерела (концептуальних корелятивів).

Червртим кроком є відтворення мапування як когнітивної операції, що передбачає встановлення онтологічних відповідностей у структурі царини джерела художнього образу та їхнє проектування на структуру царини.

П'ятим кроком є ідентифікація і типологізація засобів образотворення за типом когнітивного механізму, що лежить в основі його формування: на застосуванні аналогового когнітивного механізму, на якому ґрунтується метафоричне перенесення, на застосуванні асоціативного – метонімічне перенесення, контрастивного – оксиморон тощо, що дозволяє визначити когнітивну модель.

Третій етап дослідження передбачав проведення підрахунків для визначення образних пріоритетів, зафіксованих в мові і систематизація результатів, отриманих в ході реконструкції концептуальних тропів, шляхом окреслення діапазону концептуальних метафор (один референт – декілька корелятивів) з метою узагальнення того, *які образи* задіяні в образній концептуалізації тілесності, а також окреслення обсягу концептуальних метафор (один корелят – декілька референтів) з метою охоплення сукупності

референтів соматички, що виступила об'єктом переосмислення в складі фразеології і паремій.

Наступний підрозділ роботи присвяtimo висвітленню результатів дослідження структури фразеологічних одиниць і паремій із соматичним компонентом.

2.2 Структура фразеологічних і паремійних одиниць з соматичним компонентом

Структурно корпус дібраних фразеологічних одиниць представлено варіативністю типів, що поділяються в залежності від специфіки взаємозв'язку між компонентами.

Базовий поділ за параметром специфіки стосунків між складовими аналізованих фразеологічних одиниць передбачає виділення таких структурних типів:

- 1) фразеологічних одиниць, що за структурою представляють собою словосполучення;
- 2) Фразеологічних і паремійних одиниць, що за структурою будують за моделлю речення.

Перший структурний тип складають домінуюча кількість одиниць, ілюструють фразеологічні одиниці на кшталт фразеологізмів *with open heart, to give smb heart, give smb a hand, to have a green eye, to have no heart, to do smth behind one's back, broken heart, to cross fingers, from head to toes, head over heels in love, to lose head, to get on nerves, to play at hand, to have a long nose, to turn one's back on smb* тощо, які співпадають за структурою із звичайним словосполученням.

Другий структурний тип представлено фразеологічними одиницями, які будуються на предикативних зв'язках між компонентами, серед яких чітко виділяються підмет і присудок, внаслідок чого вони нагадують скоріше паремійні одиниці (прислів'я).

До них серед фразеологічних одиниць з соматичним компонентом належать наступні: *Youth has a small head; A still tongue makes a wise head; Uneasy lies a head that wears a crown; He saved his ears, but lost a head; An empty head gets an easiest sleep; Beauty is only skin-deep; Blood is no water* тощо.

Фразеологічні одиниці другого типу, представлені самостійними реченнями за своєю структурою, складають незначну частину, яка не дуже структурно різноманітна. Тож більшість уваги сконцентровано на першій групі – доміантній за обсягом, яка представлена словосполученнями, серед яких за компонентним складом спостерігаємо розмаїття.

За своїм складом вони поділяють на вербальні, іменні, атрибутивні тощо.

У першій групі домінуючим типом, відповідно до кількісних підрахунків, є **вербальний** тип, яких найбільш частотним і є представленим моделлю Verb + Sub. (дієслово+іменник), де іменник може набувати різних синтаксичних ролей:

- виконувати функцію *об'єкту*, якщо дієслово є переходним (наприклад: *to break **heart**, to lose **head**, to get on **nerves**, to sit on one's **neck**, to cross **fingers***), що частіше можуть ставати розповсюдженими шляхом додавання атрибутивних або іменних компонентів до базової структури Verb+Sub. (*to have **golden heart**; to have a **heart of stone**; to have an **empty head**; to have a **good eye**; to have **green eye**; to have **open heart***);

- виконувати функцію *обставини* у випадку застосування в складі непереходного дієслова у поєднанні з іменною частиною, частіше за все – іменником з прийменником, що також може набувати розповсюдження за рахунок елементів з атрибутивною функцією (***head over heels** in love with*

smb; to take smth too close to one's heart; to do smth with fingers crossed та інші).

Ще один структурний тип, який представлений значно меншою кількістю одиниць, належить до **номінативного (субстантивного)** типу), що може бути представленим моделлю поєднання іменників, іменників з прийменником, а також іменником з прикметником, тобто одиницями, які зазвичай виконують атрибутивну функцію, наприклад: *with open heart, broken heart; empty head* тощо.

Отже, вербальні і номінативні (субстантивні) структурні типи за частиномовною приналежністю представляють домінуючі типи, представлені в аналізованому корпусі фразеологічних одиниць.

Наступний підрозділ роботи присвячено висвітленню результатів дослідження семантики фразеологічних одиниць із соматичним компонентом, що описується багатоаспектно, насамперед, з точки зору семантики і їх ролі в концептуалізації дійсності.

2.3 Соматика в складі фразеологічних і паремійних одиниць в образній концептуалізації дійсності

В цьому розділі розглянемо результати багатоаспектного дослідження семантики фразеологічних і паремійних одиниць з компонентом «соматизм» у розумінні, зазначеному вище, що вивчається з огляду на типологічні ознаки, де за основу приймається семантичний аспект – ступінь образності і наявності чи втрати семантичної мотивації в ході метафоризації і набуття образного значення.

Отже, будучи складною мовною одиницею, фразеологізм м паремія може аналізуватись за семантичним параметром в ракурсі дослідження семантики її складових або ж семантики цілісної одиниці як єдиної сутності.

Розпочнемо з результатів класифікування аналізованих фразеологічних одиниць, в ході чого їх типи були співставлені з універсальною типологією фразеологізмів, описаною в попередньому розділі, в ході якого приймаються до уваги структурно-семантичні особливості одиниці, а також ступінь метафоричного переосмислення в ході надбання фразеологічною одиницею образного значення.

За структурно-семантичним параметром (оскільки структура і семантика нерозривні) відібрані фразеологічні одиниці можуть поділятися на наступні типи:

- **фразеологічні зрощення**, що характеризуються найвищим ступенем ідіоматичності, де значення цілісної одиниці не є мотивованим семантикою окремих її компонентів, якщо розглядати їх значення в синхронії (але це іноді можливо за допомогою етимологічного або діахронічного аналізу), та значення фразеологічної одиниці не може бути виведено з буквального значення складових. До них належать, зокрема фразеологізми *to have a green eye*, що означає «бути заздрісним», значення яких не може бути пояснене і не має зв'язку із буквальним значенням компонентів.

- **фразеологічні єдності**, що характеризуються тим, що загальне значення фразеологічної одиниці є метафорично мотивованим семантикою їх складових, що застосовуються образно. Наприклад: *heart fell down* „душа в п'яти пішла, усередині похололо», де «серце» переосмислюється як зосередження емоцій людини, а «падіння вниз» переосмислюється як переляк, почуття страху, що корелює із загальною тенденцією до концептуалізації негативних емоційних станів через рух вниз; *heart bleeds* «серце кривавиться, серце кров'ю обливається», де «обливання серця кров'ю» означає силні переживання, хвилювання, страждання від почуття емпатії, внаслідок спостереження або дізнання чого жахливого та болісного; *to lose one's heart* «закохатися», де спостережімо переосмислення образу «втрати серця», пов'язаного із метафоричними уявленнями зстану закоханості як акту передачі серця коханому, або немов полишення серця,

яке немов не належить власнику більше; *to have a heart of gold* „мати золоте серце», де «золотий» переосмислюється як найкращий, найдобріший внаслідок приписування найвищих якостей золоту як коштовному і рідкому металу; *a heart of stone* „мати серце з каменя“, де „камень“ аосціюється метафорично з твердістю, беземоційністю, неможливістю пробити його, як і неможливо знайти емоційну відповідь від такої людини, що характеризується таким чином; *to close one's heart* «замкнути серце», що означає зберегти в самому середині, в центрі організму, а значить надійно, що імплікує ставлення як до навийшої цінності; *to open heart* „відкрити своє серце, говорити про свої думки і почуття відкрито», де «відкриття серця» означає демонстрацію довіри, а «серце» в такому випадку також аосціюється метафорично із найвищою цінністю, глибиною душі і душевного стану; *to have a broken heart* «серце крається, душа розривається», де «серце» знову ж таки переосмислюється образно як «гилибина» душі, найсокровенніше, а метафора «руйнування» метафорично означає страждання; та інші.

У всіх наведених прикладах фразеологічних одиниць з їх значеннями очевидним є метафоричних компонент, яки модифікує загальне значення фразеологізму, отже його значення є мотивованим значенням компонентів, які зазнають образного (метафоричного) переосмислення в складі цілісної одиниці. До того ж, тут спостерігаємо загальну тенденцію до метафоричного переосмислення лексичної одиниці “heart”, що демонструє спільну рису – набуття образного значення «душа», «вмістище емоцій» і є образно повязаною з образним позначенням емоційно-почуттєвих станів.

- **фразеологічні сполучення**, що представлені фразам з високим рівнем стабільності, або значення яких легко впізнається навіть у випадку, коли людина не знайома з фразеологізмом, тобто мають висоний ступіть вмотвованості. До них належить, зокрема фразеологізм *to move one's heart* «серце тріпоче від радощів», що також має метафоричне забарвлення, але може буквально відчуватись на фізіологічному рівні, коли людина надто

схвильована і серце позицає часто битись, немов тріпотати. Такий тип є найменш розповсюджений.

Кількісно серед цих типів фразеологічних одиниць переважають фразеологічні єдності, які є метафорично вмотивованими та складають 96% проаналізованих одиниць. Кількість фразеологічних зрощень та фразеологічних сполучень є незначною.

Певну увагу приділено тому, як соматичні феномени набувають переосмислення в складі фразеології і паремій, де аспекти і частини тіла виступають засобами образної концептуалізації – метафоричними корелятами, серед яких найбільш частотні є психологічні і емоційні стани людини.

Підкреслюючи роль соматичного досвіду в метафоричній концептуалізації дійсності, це пояснюється тим, що тіло є конкретним (таким, що можна побачити, торкнутися, спробувати на смак або запах), і максимально відомим людині в життєвому досвіді, тіло є «чітко окресленим» і «ми вважаємо, що добре його знаємо» [Lakoff 1987].

Аспекти тіла, що найбільш активно задіяні в метафоризації дійсності і розумінні абстрактних явищ, що отримують вербалізацію засобами фразеології та паремій – частини тіла (*head, face, legs, hands, back, heart, bones, shooulders*, та ін.)

Серед явищ, що виступають зазвичай доменами-об'єктами концептуалізації, є емоції, психологічні стани та мисленнєві явища, що частіше за все, узагальнює концептуальна метафора BODY IS A CONTAINER, а також метонімія BODY stands for MIND, BODY stands for EMOTION.

Вважається, що образи тіла, активовані в свідомості буквальними і метафоричними дескрипціями емоцій, мають гештальтну природу, які відображають базову якість психіки – реагувати на взаємодію із зовнішнім світом шляхом формування автоматизованих цілісних образів подій / ситуацій [Kovesces 2003, с. 48].

На вивченні особливостей концептуалізації абстрактних явищ, які здобувають отілесненого вигляду, сфокусуємо далі, що демонструє те, що певні емоції та почуття асоціюються з певними частинами тіла або їх станами, беручи до уваги аксіологічний аспект: так, концепти HEART, EYES слугують для концептуалізації приємних, позитивних емоцій як *love, compassion, benevolence, sensitivity*, в той час як інші частини тіла слугують концептуальними, а їх номінації – мовними відповідниками не найкращих з них як *fear, boredom, anger* та інші неприємні емоції.

Одні з базових метафор, які описують емоційні стани, описують основні моделі метафоричної концептуалізації емоційних станів: емоція в тілі як в контейнері (BODY IS A CONTAINER FOR EMOTION), як відчуття жару/холоду, світла/темряви (HAPPINESS IS HEAT), важкості/легкості (HAPPINESS IS FEELING LIGHT), приємності/болючості (HAPPINESS IS A PLEASURABLE PHYSICAL SENSATION).

Окрім участі в метафоричних моделях, домен-джерело «тіло людини» є значущим і в процесах метонімізації, де переосмисленню підлягають частини тіла або інші тілесні явища (фізіологічні прояви або симптоми), а доменом-метою виступають емоції (наприклад, BODY HEAT FOR ANGER, DROP IN BODY TEMPERATURE FOR FEAR, CHEST OUT FOR PRIDE, FACIAL EXPRESSION FOR SADNESS, INCREASED HEART RATE FOR HAPPINESS, FLUSHING FOR HAPPINESS, BODY WARMTH FOR HAPPINESS), або ж в цій ролі (домена-джерела) виступає експресивна функція тіла (BRIGHT EYES FOR HAPPINESS, SMILING FOR HAPPINESS) [Kövecses 2002, с. 108, 112; Yu 2013].

Це корелює з уонцепцією так званого «втіленого» розуміння абстрактних явищ, де основу складає експірієнційне підґрунтя тілесного досвіду, що переходить на емоційне і ментальне.

Проаналізований мовний матеріал продемонстрував, що тіло є тією моделлю, відповідно до якої відбувається концептуальне і мовне конструювання світу, а тілесні явища мають ключову значущість

в метафоричній номінації абстрактних феноменів, пов'язаних не лише з емоційно-почуттєвою сферою, а й сферою ментальності.

Ця тенденція носить універсальний характер і узагальнюється за допомогою концептуальні метафори MIND-AS-BODY, сформульованої ще в роботі І. Світсера [Sweetser 1990] і якому окрему увагу приділяє З. Кьовечеш [Kövecses 2002, с. 256].

Ці дослідження підкреслюють ключову роль тілесного досвіду у концептуалізації дійсності.

На лінгвокогнітивному рівні перелічені складові вербального прошарку, задіяні у процесі бразного означення емоційно-почуттєвих станів людини, зафіксовані в образному плані у складі фразеології та паремій, виступають відповідниками складових концептосфери HUMAN BODY, серед яких концепти СЕРЦЕ / HEART, КРОВ / BLOOD, ПЛОТЬ / FLESH, ГРУДИ / BREAST, ОБЛИЧЧЯ / FACE, ОЧІ / EYES, ГУБИ / LIPS, БРОВИ / BROWS, ЖИВІТ / BELLY, МАТКА / WOMB, НОГИ / FEET, ОРГАНИ ДИХАННЯ / ORGANS OF BREATH, ГОЛОВА / HEAD, ГОРЛО / THROAT, РУКИ (ПАЛЬЦІ, ЗАП'ЯСТЯ, КУЛАКИ) / HANDS (FINGERS, WRISTS, FISTS).

Кількісний аналіз продемонстрував найбільшу частотність звертання до концептів СЕРЦЕ / HEART (29%), ТІЛО (ПЛОТЬ) / BODY (FLESH) (24%) та КРОВ / BLOOD (12%) в ході образного позначення як негативних, так і позитивних емоцій та почуттів, що корелює з теорією кордоцентризму (пор.: «філософія серця» Г. Сковороди [Сковорода 1994]), оскільки серце виступає основним «психосоматичним регулятором» організму, що відповідає за його інтелектуальні, вольові і сенсорні, тобто всі психічні функції [Рубец 2009, с. 148].

Вербальні засоби текстового кодування емоційно-почуттєвих станів в складі фразеології та паремій можуть мати під собою реальну експірієнційну та фізіологічну основу, що отримують метафоричне або метонімічне переосмислення в контексті зазначених одиниць, такі як *heat in the heart*, *bleeding heart*, *fluttering heart*, *heart beat*, *heart halt*, *pang in the heart*, *pinch in*

one's heart, tension in one's veins, body paralysis, being out of breath, pain in the heart, heat in the body.

Домінування саме «сердечного досвіду» і найбільша частотність саме соматизму *heart* в складі фразеологічно-паремійного корпусу пояснюються тим фактом, що семантика «серця» є досить зрозумілою в усіх варіантах фігурального значення, серед яких не лише названі «місце розташування емоцій», «душа», але й «найбільш значуще», «центральне за місцем розміщення».

Семантичний аналіз також розповсюджується на аналіз тематичних груп, з якими співвідноситься фразеологічні одиниці.

Семантичний аналіз як цілісного значення фразеологічної одиниці, так і їх компонентного аналізу з акцентом на семантиці слова "*heart*", дозволив окреслити спектр тематичних груп, із якими співвідносяться аналізовані фразеологічні і паремійні одиниці.

Оскільки традиційно HEART переосмислюється, до речі, універсально для усіх мов, як «вмістище емоцій» людини, «душа» як найзначуще, що робить людину людиною і взагалі має цінність, центр духовності людини тощо, ще обумовило специфіку тематичних категорій, покритих семантикою фразеологізмів і паремій в англійській мові.

Отже, всі фразеологічні одиниці пов'язані з описом емоційно-почуттєвих станів, групуючись у загальну семантичну категорію ЕМОЦІЇ І ПОЧУТТЯ, які, тим не менш, можна поділити на два групи за аксіологічним принципом – на негативні і позитивні почуття.

Тематичну групу ПОЗИТИВНІ ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ ілюструють фразеологізми, що вербалізують такі почуття як

- «Кохання»: *to lose one's heart* „закохатися; *to look into / have smb in one's heart* — зазирнути в серце або мати когось в серці, *what from heart goes to the heart comes* „що від серця сказано, до серця доходить»
- «Турбота»: *to take smb to one's heart* «притискати до серця»;

- «Радість»: *heart jumps of joy* «у когось серце стрибає в грудях від радості»; *heart jumps out* «приходити в хвилювання; радісно на душі»;
- «Полегшення»: *to take the burden from one's heart* „скинути вантаж з серця»;
- «Відвертість»: *to open one's heart to smb* “відкрити своє серце, говорити про свої думки і почуття відкрито»;
- «Увага відданість»: *with all one's heart* „всією душею, всім серцем».

Семантична категорія НЕГАТИВНІ ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ, що ілюструють фразеологічні одиниці, що вербалізують наступні концепти:

- «Горе»: *to break one's heart* “серце крається, душа розривається»; *heart bleeds* «серце кривавиться, серце кров'ю обливається»;
- «Хвилювання»: *one's heart jumps from one's chest* «у кого-н. серце мало не вискочило з грудей від хвилювання»; *heart pumps in one's throat* «кому-н. перехопило дух від хвилювання»;
- «Страх»: *heart falls* «душа в п'яти пішла, усередині похололо» та інші.

В цілому, кількість негативних станів, вербалізованих за допомогою фразеологічних і паремічних одиниць є досить шикорою (біля 55%), що корелює із загальною тенденцією, коли неприємні почуття отримують значну увагу з причини своєї розгалуженості. Загальний же напрям переосмислення «серця» в складі фразеологічних одиниць узгоджується із суцільною закономірністю, коли соматичні явища, фізичні і фізіологічні складають експірієнційне підгрунття для емоційного плану людського досвіду.

До того ж, під час спостережень вимальовувалась ще одна тенденція до вираження семантики деструкції. Вербалізовані фразеологією і пареміями процеси тілесних трансформацій образного плану включають деформації структури, порушення цілісності, природної консистенції, розмірів, некомфортного чи болючого стану тощо, або імплікують можливість

деформації або деструктивних процесів шляхом опису перебування в ситуації, яка має з ними причинно-наслідковий зв'язок.

Процеси деформацій можуть стосуватись тіла в цілому, окремих його органів, порушення природних фізіологічних складу фізіологічних рідин тощо.

Найчастотнішим засобом «тілесного» опису емоційно-почуттєвих станів виступають образні *деформації серця*.

Тож образне уявлення про *серце (heart)* як про об'єкт, який складається з неорганічної речовини та має певний ступінь щільності та твердості, виступили основою утворення образів-метафор КАМ'ЯНОГО СЕРЦЯ / HEART OF STONE та ЗАТВЕРДІЛОГО СЕРЦЯ / HARDENED HEART, які слугують корелятами почуття БАЙДУЖОСТІ / INDIFFERENCE (HEART OF STONE stands for INDIFFERENCE) та РОЗЧАРУВАННЯ / DESPAIR (DISILLUSION) (HARDENED HEART stands for DISPAIR (DISILLUSION) відповідно (наприклад, *heart of stone, frozen heart*).

Напрями переосмислення тілесної ознаки «серце» (*heart*) обумовлені, наприклад, подібністю до того, як ознака, яка приписується авторами *серцю* – «здатність мати підвищений коефіцієнт міцності» (*heart of stone, hard / hardened heart*), якої воно немов би набуває як результат розчарування, що може призводити до озлоблення та загартовувати особистість та завдяки чому вона демонструє байдужість як наслідок минулих розчарувань, відображає сприйняття серця як життєво необхідного органа, що безпосередньо приймає на себе результат дії відчуваних емоцій.

Схожу роль концептуалізації *серця* в образній інтерпретації емоцій та почуттів спостерігаємо і на прикладі його персоніфікації. Так, СМЕРТЬ СЕРЦЯ / DEATH OF ONE'S HEART та СЕРЦЕ, ЩО СТИКАЄ КРОВ'Ю / BLEEDING HEART в аналізованих художніх текстах виступають корелятами НЕЩАСТЯ / ГОРЯ, базуючись на метафорі СЕРЦЕ – ЦЕ ЛЮДСЬКА ІСТОТА / HEART IS A HUMAN BEING.

СМЕРТЬ СЕРЦЯ / DEATH OF ONE'S HEART набуває переосмислення шляхом метонімії DEATH OF ONE'S HEART stands for GRIEF у фразеологізмі *heart dies*.

За допомогою цього фразеологічного засобу акцентується болісний досвід і як наслідок - розвинене небажання або нездатність відчувати біль інших під впливом пережитих почуттів – НЕЩАСТЯ та ГОРЯ, які зробили серце «позбавленим життя».

СЕРЦЕ, ЩО СТИКАЄ КРОВ'Ю / BLEEDING HEART аналогічно виступає в образній системі фразеології і паремій в якості корелята почуття НЕЩАСТЯ (ГОРЯ) / UNHAPPINESS / GRIEF, напрям образного переосмислення якого узагальнює концептуальна метонімія BLEEDING HEART stands for UNHAPPINESS / GRIEF.

Образи-метафори СМЕРТЬ СЕРЦЯ та СЕРЦЕ, ЩО СТИКАЄ КРОВ'Ю, що виступають корелятами почуття ГОРЯ, НЕЩАСТЯ, мають символічне підґрунтя переосмислення, що базується на символізмі *смерті* та *кровотечі*.

Адже окрім того, що *смерть* є типовою причиною людського *горя* як розлучниця, а втрата крові у великих обсягах (як джерела і символу життя) може бути однією з причин смерті та також призводити до скорботних наслідків, образне уявлення почуттів ГОРЯ та НЕЩАСТЯ як негативно забарвленого емоційного процесу, пов'язаного з відчуттям об'єктивної або суб'єктивної втрати, обумовлюється онтологічною символікою смерті як межі меж, кінчності всього, зла. То ж «смерть» *серця* як життєво необхідного органа, без якого неможливе функціонування живого організму, органа, який переосмислюється як «вмістище емоцій», символізує в такому сенсі ментальну та емоційну «смерть». Таким чином, почуття *горя* і *нещастя*, які в ієрархії емоційних станів навіть серед негативних емоцій є найнижчою точкою за шкалою інтенсивності, виступають ототожненими із таким кінцевим онтологічним станом *серця* як органа *тіла* в контексті фразеологічних одиниць, вони образно прирівнюються одне до одного завдяки тому, що позначають певну нульову точку відліку: смерть фізична –

на онтологічному, матеріальному рівні, а смерть емоційна – на ментальному рівні.

Неприємні відчуття в серці: холод (*heart was cold*), жар (*heat in the heart*), біль (*pang in the heart, pinch in one's heart*), або відсутність *серця* як такого (*to have no heart*), зазвичай слугують основою переосмислення для емоцій, які спричиняють страждання, переосмислюючись зі сфери тілесного до сфери ментального.

Так, метафора ЖАР У СЕРЦІ / HEAT IN THE HEART застосовується для образної концептуалізації таких емоцій та почуттів, як ЗЛІСТЬ (ЛЮТЬ) / ANGER (RAGE), ОБРАЗА / OFFENCE, РЕВНОЦІ / JEALOUSY, що узагальнюють концептуальні метонімії HEAT IN THE HEART stands for ANGER / RAGE (*to have a hart on fire, heart is burning, hot heart*) HEAT IN THE HEART stands for OFFENCE; та HEAT IN THE HEART stands for JEALOUSY, де *жар* та *підвищена температура* асоціюються насамперед їх здатністю деформувати будь-які об'єкти (*burning heart*), а також із неприємним, болісним відчуттям, виступаючи концептуальним корелятом емоційних станів із стрімким розвитком (ГНІВ, ОБРАЗА, РЕВНОЦІ).

Образні деформації деформативного характеру проявляються і у зміні природної ваги окремих органів тіла, що бачимо на прикладі трансформації серця. Метафора «*важке серце*» виступає корелятом негативних почуттів як почуття ПРОВІНИ / GUILT (HEAVY HEART stands for GUILT), що спостерігаємо у одиниці *to have heart as heavy as lead ma to have a burden on one's heart*.

Деформації тіла можуть імплікувати також симптоматичні зміни, відчуття болю та порушення функціонування, які також виступають метафоричними корелятами низки негативних емоційно-почуттєвих станів, переосмислення яких узагальнюють концептуальні тропи: РІЗКИЙ БІЛЬ У СЕРЦІ замість СТРАХУ / PANG IN THE HEART stands for FEAR (*to have a pang in one's heart*); РІЗКИЙ БІЛЬ У СЕРЦІ замість ХВИЛЮВАННЯ / PINCH

IN ONE'S HEART stands for ANXIETY (*to pinch one's heart*); ЗУПИНКА СЕРЦЯ замість СТРАХУ / HEART HALT stands for FEAR (*heart stands still*).

Метафоричні *деформації* стану *крові* як однієї з ключових рідин організму також виступають засобами інтерпретації психосоматичного стану людини.

Вони полягають у порушенні функціональних особливостей крові, біохімічного складу, консистенції тощо, також відіграють значущу роль в образному позначенні спектру емоцій та почуттів, переважно *негативного* порядку, серед яких ЗЛІСТЬ / ANGER, РЕВНОЩІ / JEALOUSY, СОРОМ / SHAME, ХВИЛЮВАННЯ / ANXIETY, ГОРЕ / GRIEF, СТРАХ / FEAR, РОЗЧАРУВАННЯ / FRUSTRATION, РОЗДРАТУВАННЯ / IRRITATION і т.п.

Тілесна ознака *кров* виступає основою утворення низки образів-метафор, серед яких ВОДЯНИСТА КРОВ / WATERY BLOOD, ЗУПИНКА КРОВ'ЯНОГО ПОТОКУ / SWITCHING OFF OF BLOOD, які слугують для образного означення НЕЩАСТЯ / UNHAPPINESS та РОЗЧАРУВАННЯ / FRUSTRATION, а образи ОТРУЄНА КРОВ / POISONED BLOOD та ІРЖАВА КРОВ / CORRODED BLOOD – почуття СТРАХУ / FEAR, що є напрямками образного переосмислення у відповідних фразеологічних одиницях.

Проілюстровані напрями образної концептуалізації соматичних ознак в складі англійських фразеології і паремій демонструють, що будь-які порушення, відхилення від норми знаходять переосмислення для образного позначення негараздів в емоційно-почуттєвому плані. Серед них:

1) порушення складу крові – те, що вона стає «водянистою» (*watery blood*) або «отруйною» (*poisoned blood*);

2) її псування шляхом зміни біохімічного стану – її «іржавіння» (*corroded blood*).

Це немов би свідчить про те, що *кров*, як життєво необхідна рідина організму, ніби не може виконувати своїх функцій: захисну, оскільки вона

немов «сповнена отрути» (*poisoned blood*) або «розбавлена водою» (*watery blood*), або ж живильну функцію внаслідок того, що еритроцити у складі крові, які мають в якості основного складового елемента залізо, немов «вкрились іржею» (*corroded blood*), а отож, вже не з'єднуються із молекулами кисню або інших речовин.

Напрями образної концептуалізації деформаційних процесів станів крові узагальнюють концептуальні метонімії:

- ЖАР У КРОВІ / HEAT IN THE BLOOD слугує для отілеснення почуттів ЛЮТИ / ANGER за рахунок активації концептуальної метонімії ЖАР У КРОВІ замість ЛЮТИ / HEAT IN THE BLOOD stands for ANGER / RAGE (*flame in one's blood*);

- ЖАР У КРОВІ замість РЕВНОЩІВ / HEAT IN ONE'S BLOOD stands for JEALOUSY (heart is one fire; to put heart on fire).

Деформаційні процеси соматичного плану стосуються не лише метафоричної репрезентації негативних емоцій, а й виступають підґрунтям образної інтерпретації *позитивних* емоцій та почуттів, серед яких кількісно домінує почуття кохання (20 %).

Проте, навіть в основі образної концептуалізації *кохання* у 78% аналізованих одиниць актуалізовано негативний бік цього почуття у зв'язку із його амбівалентністю і здатністю спричиняти біль та бути причиною страждання, для чого застосовуються образних засобів, в основі яких – деформаційні процеси тіла.

Зокрема, це ті, що містять вказівки на порушення цілісності *серця*: *розбите або зламане серце* (*broken heart*), *шпичка в серці* (*the thorn in her heart*), які імплікують біль тілесний, що метафорично сприймається як біль емоційний.

В цілому, проведений аналіз встановив метафоричний діапазон і спектр концептосфери соматики в складі фразеології і паремій, представленій концептом ТІЛО ЛЮДИНИ / HUMAN BODY у сфері ЕМОЦІЙ та ПОЧУТТІВ і, таким чином, окреслив конфігурацію концептуального простору тілесного коду в розрізі почуттєво-емоційної сфери буття людини,

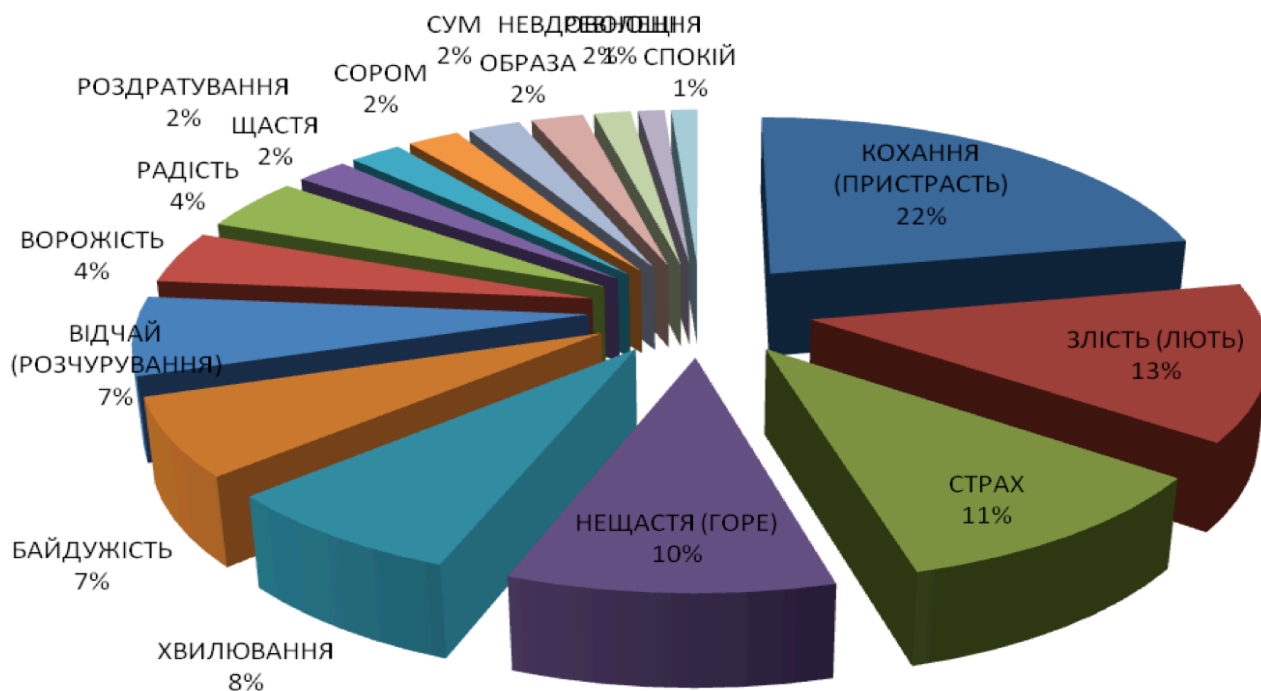
яка включає як негативні, так і позитивні емоції і почуття, при переважному домінуванні перших.

За кількісними показниками отілесненню під час фразеологічного або паремійного означення підлягає широкий спектр негативних та позитивних емоцій та почуттів, серед яких переважають негативні, які складають 70% випадків образного зображення емоційно-почуттєвої сфери.

Негативні емоції, які дістають образного переосмислення крізь призму тілесних образів, включають ЗЛІСТЬ (ЛЮТЬ) / ANGER (RAGE) – 12%, СТРАХ / FEAR – 9,7%, НЕЩАСТЯ (ГОРЕ) / UNHAPPINESS (GRIEF) – 9%, ХВИЛЮВАННЯ (НЕСПОКІЙ) / WORRY (ANXIETY) – 7%, СТРИМАНІСТЬ ЕМОЦІЙ (ЇХ ВІДСУТНІСТЬ, БАЙДУЖІСТЬ) / NO EMOTIONS (INDIFFERENCE) – 6%, ВІДЧАЙ (РОЗЧАРУВАННЯ) / DISPAIR (DISAPPOINTEMENT) – 6%, РОЗДРАТУВАННЯ / IRRITATION – 2%, СОРОМ / SHAME – 2%, ОБРАЗА / OFFENCE – 2%, НЕВИЗНАЧЕННІСЬ ЕМОЦІЙ, НЕЩІРІСТЬ / UNCERTAINTY, INSINCERITY – 2%, СУМ / SADNESS – 2%, НЕВДОВОЛЕННЯ / DISCONTENT – 1,4%, РЕВНОЩІ / JEALOUSY – 1%, ПРИЗИРСТВО / CONTEMPT – 0,7%.

До позитивних емоцій та почуттів, які дістають отілеснення, належать КОХАННЯ (ПРИСТРАСТЬ) / LOVE (PASSION) – 20%, РАДІСТЬ / JOY – 4%, ЩАСТЯ / HAPPINESS – 2%, СПОКІЙ / CALMNESS – 1%, ВДОВОЛЕННЯ / SATISFACTION – 0,7%, ЗАХОПЛЕННЯ / ADMIRATION – 0,7%, СПІВЧУТТЯ / COMPASSION – 0,7%, НІЖНІСТЬ / TENDERNESS – 0,3%, ЗАДОВОЛЕННЯ / PLEASURE – 0,3%, ЦІКАВІСТЬ / CURIOSITY – 0,3%, ПОВАГА / RESPECT – 0,3% та ін.

Очевидно, більше різноманіття та домінування в кількісному плані негативних емоцій та почуттів обумовлено світоглядними тенденціями періоду постмодерну, коли людина знаходиться під впливом переважно негативних подій епохи – війн, катастроф, епідемій, соціального контролю тощо.

Рис. 2.1. Співвідношення емоційно-почуттєвих станів в контексті фразеології і паремій з соматичним компонентом

Отілеснення емоцій та почуттів відбувається крізь призму соматичних образів в складі фразеології і паремій (частин тіла, органів та систем), а також фізіологічних явищ, де метафоричне осмислення соматики в досліджуваних одиницях вписується в ієрархію метафор Великого Ланцюга Буття, в яких *тіло людини* постає в сукупності таких способів концептуалізації: ТІЛО ЛЮДИНИ Є НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ, ТІЛО ЛЮДИНИ Є ЖИВИЙ ОБ'ЄКТ (людська істота), ТІЛО ЛЮДИНИ Є ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ (рослина, природні сили), ТІЛО ЛЮДИНИ Є АБСТРАКТНЕ ЯВИЩЕ.

В цілому, проведений аналіз продемонстрував тенденції у метафоричному пересомисленні соматизмів в контексті фразеології і паремій англійської мови.

ВИСНОВКИ

Дослідження, сфокусоване на вивченні фразеологічних і паремійних одиниць із соматичним компонентом, дозволило отримати низку результатів.

Соматичні феномени набувають переосмислення в складі фразеології і паремій, де аспекти і частини тіла виступають засобами образної концептуалізації, серед яких найбільш частотними метафоричними корелятами стають психологічні і емоційні стани людини.

Аспекти тіла, що найбільш активно задіяні в метафоризації дійсності і розумінні абстрактних явищ, що отримують вербалізацію засобами фразеології та паремій – частини тіла (*head, face, legs, hands, back, heart, bones, shooulders*, та ін.)

Серед явищ, що виступають зазвичай доменами-об'єктами концептуалізації, є емоції, психологічні стани та мисленнєві явища, що частіше за все, узагальнює концептуальна метафора BODY IS A CONTAINER, а також метонімія BODY stands for MIND, BODY stands for EMOTION.

Вважається, що образи тіла, активовані в свідомості буквральними і метафоричними дескрипціями емоцій, мають гештальтну природу, які відображають базову якість психіки – реагувати на взаємодію із зовнішнім світом шляхом формування автоматизованих цілісних образів подій / ситуацій.

Також було виявлено, що емоції та почуття асоціюються з певними частинами тіла або їх станами.

Одні з базових метафор, які описують емоційні стани, описують основні моделі метафоричної концептуалізації емоційних станів: емоція в тілі як в контейнері (BODY IS A CONTAINER FOR EMOTION), як відчуття жару/холоду (HAPPINESS IS HEAT), важкості/легкості (HAPPINESS IS

FEELING LIGHT), приємності/болючості (HAPPINESS IS A PLEASURABLE PHYSICAL SENSATION).

Окрім участі в метафоричних моделях, домен-джерело «тіло людини» є значущим і в процесах метонімізації, де переосмисленню підлягають частини тіла або інші тілесні явища (фізіологічні прояви або симптоми), а доменом-метою виступають емоції (наприклад, BODY HEAT FOR ANGER, DROP IN BODY TEMPERATURE FOR FEAR, CHEST OUT FOR PRIDE, INCREASED HEART RATE FOR HAPPINESS, FLUSHING FOR HAPPINESS, BODY WARMTH FOR HAPPINESS), або ж в цій ролі (домена-джерела) виступає експресивна функція тіла (BRIGHT EYES FOR HAPPINESS)

Це корелює з концепцією так званого «втіленого» розуміння абстрактних явищ, де основу складає експірієнційне підґрунтя тілесного досвіду, який переходить на емоційну і ментальну сфери буття.

Кількісний аналіз продемонстрував найбільшу частотність звертання до концептів СЕРЦЕ (29%), ТІЛО (ПЛОТЬ) (24%) та КРОВ (12%) в ході образного позначення як негативних, так і позитивних емоцій та почуттів, що корелює з теорією кордоцентризму, оскільки серце виступає основним «психосоматичним регулятором» організму, що відповідає за його інтелектуальні, вольові і сенсорні, тобто всі психічні функції.

Домінування саме «сердечного досвіду» і найбільша частотність саме соматизму *heart* в складі фразеологічно-паремійного корпусу пояснюються тим фактом, що семантика «серця» є досить зрозумілою в усіх варіантах фігурального значення, серед яких не лише названі «місце розташування емоцій», «душа», але й «найбільш значуще», «центральне за місцем розміщення».

Додатково фразеологічні і паремійні одиниці пов'язані з описом емоційно-почуттєвих станів, групуючись у загальну семантичну категорію ЕМОЦІЇ І ПОЧУТТЯ, можна поділити на два групи за аксіологічним принципом – на негативні і позитивні почуття, де до групи ПОЗИТИВНІ ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ належать кохання (*to lose one's heart*), турбота (*to*

take smb to one's heart), радість (*heart jumps of joy*), полегшення (*to take the burden from one's heart*), відвертість (*to open one's heart to smb*), увага і відданість (*with all one's heart*), а також НЕГАТИВНІ ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ : горе (*to break one's heart, heart bleeds*), хвилювання (*heart pumps in one's throat*), страх (*heart falls*) тощо.

В цілому, кількість негативних станів, вербалізованих за допомогою фразеологічних і паремічних одиниць є досить широкою (біля 55%), що корелює із загальною тенденцією, коли неприємні почуття отримують значну увагу з причини своєї розгалуженості.

До того ж, під час спостережень вимальовувалась ще одна тенденція до вираження семантики деструкції. Вербалізовані фразеологією і пареміями процеси тілесних трансформацій образного плану включають деформації структури, порушення цілісності, природної консистенції, розмірів, некомфортного чи болючого стану тощо, або імплікують можливість деформації або деструктивних процесів шляхом опису перебування в ситуації, яка має з ними причинно-наслідковий зв'язок.

За кількісними показниками отілесненню під час фразеологічного або паремійного означення підлягає широкий спектр негативних та позитивних емоцій та почуттів, серед яких переважають негативні, які складають 70% випадків образного зображення емоційно-почуттєвої сфери.

Негативні емоції, які дістають образного переосмислення крізь призму тілесних образів, включають ЗЛІСТЬ 12%, СТРАХ 10%, НЕЩАСТЯ 9%,

До позитивних емоцій та почуттів, які дістають отілеснення, належать КОХАННЯ 20%, РАДІСТЬ 4%, ЩАСТЯ 2%.

Очевидно, більше різноманіття та домінування в кількісному плані негативних емоцій та почуттів обумовлено світоглядними тенденціями людського буття, що в цілому також відповідає тенденції втіленого розуміння навколишнього світу, де тіло тілесний досвід людини виступають онтологічною основою опредметненого уявлення про сенсорно-чуттєвий, психоемоційний і ментальний аспекти існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1997. 125 с.
2. Антоненко В. І Фразеологічні паралелі німецької та української мов. *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 2 (66). 2019. С. 9–16.
3. Арделян О. Національно-культурна конотація англійських фразеологізмів. *Наукові записки*. 2009. № 1. С. 270–274.
4. Багацька О. В. Концепти на позначення тілесного та культурного досвіду в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях: підходи до визначення та диференціації. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки*. 2011. № 6. Ч. 1. С. 126–129.
5. Бакай Б. Я. Формування фразеології в переломні моменти історії народів Європи (на матеріалі української, російської, англійської, німецької, французької мов у періоди Першої та Другої світових воєн.) : дис..... канд. філол. наук : 10.02.15. Дрогобич, 2000. 228 с.
6. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови : автореф. дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1998. 27 с.
7. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії). Херсон : Айлант, 2002. 368 с.
8. Богус З. А. Соматизмы в разносистемных языках: семантико-словообразовательный и лингвокультурологический аспекты: на материале русского и английского языков: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Харьков, 2006. 222 с.
9. Брагінець Н. В. Концепт ДУША та СЕРЦЕ в національно-мовних картинах світу (на прикладі української, російської та англійської мов). *Наукові записки. Сер. : Філологічні науки*. 2004. Т. 34. С. 21–25.

10. Важеніна О. Фразеологічні одиниці з соматичним компонентом : семантичний та етнокультурологічний аспекти. *Донецький вісник наукового товариства ім. Т. Шевченка. Мовознавство*. 2010. Т. 28. С. 23–33.

11. Венжинович Н. Ф. Метафора та метонімія як основні семантичні процеси у фразеологізації. *Проблеми романо-германської філології*. 2006. № 3. С. 23–37.

12. Воробйова О. П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях. *Мова. Людина. Світ* / відп. ред. О. О. Тараненко. Київ : Вид-во КНЛУ, 2006. С. 72–86.

13. Гаврилова І. Фразеологізми німецької мови з національно-культурним компонентом. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжв. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 32. Т. 1. С. 92–98.

14. Газнюк Л. Соматическое бытие персонального мира личности. Харьков : ХНУ, 2003. 356 с.

15. Галуцьких І. А. Тілесний код емоцій та почуттів в образному просторі художнього тексту: концептуальний аналіз (на матеріалі оповідань В. Вулф та Д. Г. Лоуренса). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія*. 2012. Т. 15. № 2. С. 30–40.

16. Єрмоленко С. Я. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 223 с.

17. Зубач О. А. Національно-культурна своєрідність семантики фразеологічних одиниць з колористичним компонентом у сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2018. 189 с.

18. Ігнатенко Д. Фразеологізми на позначення гніву в англійській, німецькій, російській та українській мовах. Київ : КНУ, 2012. 312 с.

19. Кедич Т. В. Структурні типи фразеологізмів, організованих за моделлю речення, в історичній прозі другої половини ХХ століття. *Journal Ukrainian sense*. 2012. № 2. С. 122–145.

20. Косяк В. А. Людина та її тілесність у різних формах культури: досвід філософської інтеграції : автореф. ... д-ра філос. наук : 09.00.04. Київ, 2006. 38 с.
21. Коцюба З. Г. Універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект) : автореф. дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2010. 32 с.
22. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. № 7. С. 307–315.
23. Лисецька Н. Г. Фразеологічні інновації в сучасній німецькій мові : когнітивний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.04. Луганськ, 2003. 218 с.
24. Максимова К. В. Фразеологізми як компоненти складнопідрядних конструкцій. *Лінгвістичні дослідження*. Вип. 13. Харків, 2004. С. 122–123.
25. Олексієнко Л. П. Мовна картина світу сучасних британців. *Мовні та концептуальні картини світу*. 2014. Вип. № 26. Ч. 3. С. 426–428.
26. Петій Н. Метафорична вербалізація концепту HUMAN APPEARANCE у сучасній англійській мові. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 121. С. 109–115.
27. Повторуха Н. Соматична лексика на позначення одиниць виміру і мір зі значенням приблизної кількості у німецькій і українській мовах. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 89. № 3. Донецьк, 2009. С. 209–214.
28. Подолян І. Е. Національна специфіка семантики фітомінів в українській, англійській та німецькій мовах (контрастивний етнопсихолінгвістичний аналіз) : автореф. дис..... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2000. 19 с.
29. Полиця Т. Д. До питання про когнітивно-орієнтований опис фразеологічних та паремійних номінацій концепту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 2013. 26 с.

30. Потапенко Я. Номо Somaticos як об'єкт історичного дискурсу в постмодерністській парадигмі доби мережевого суспільства. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2011. Вип. XXXI. С. 25–29.
31. Потенко Л. О. Вербалізація емоцій у фразеології німецької мови. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія : Філологічна*. Вип. 63. 2016. С. 237–240.
32. Потенко Л. О. Методологія дослідження емотивності німецьких фразеологічних дериватів. *Одеський лінгвістичний вісник*. Вип. 5. Т. 2. 2015. С. 116–119.
33. Приходько Г. І. Місце концепту в картині світу. *Нова філологія*. Вип. № 33. 2009. С. 74–76.
34. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
35. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 716 с.
36. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Київ : Довкілля, 2006. 365 с.
37. Сергієнко В. Відображення англійської мовної свідомості в національній картині світу. *Нова філологія*. 2008. № 29. С. 195–198.
38. Серякова І. І. Соматикон англомовних дискурсивних практик: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04, 10.02.15. Київ : КНЛУ, 2012. 32 с.
39. Скоробагатько Н. О. Концептуалізація соматичного коду культури в східноукраїнських фразеологізмах. *Вісник Луганського нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2005. № 9 (89). С. 144–149.
40. Скрипник І. Ю. Соматичні фразеологічні одиниці із значенням інтерперсональних відносин: структурно-семантичні та функціональні характеристики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2009. 20 с.

41. Сошко О. Г. Метафоричні моделі фразеологізмів на позначення емоційних характеристик (на матеріалі української, німецької та англійської мов). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Т. 24 (63). № 4. Ч. 2. 2011. С.172–177.
42. Тараба І. О. Соматичний код німецьких фразеологізмів (на прикладі соматизму «die Hand»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 49. С. 212–217.
43. Чернишенко І. А. Фактори формування національних мовних картин світу. *Вісник Житомирського держ. ун. ім. І. Франка*. 2007. Вип. № 32. С. 158–162.
44. Шеховцова Т. А. «...Это человеческое тело...». *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологія* Вип. 64. 2012. № 994. С. 163–170.
45. Южченко В. Д. Когнітивні аспекти вивчення фразеології в Україні. *Лінгвістика*. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2008. №2. С. 46–59.
46. Aho J. *Body Matters: A Phenomenology of Sickness, Disease and Illness*. Plymouth : Lexington Books, 2009. 206 p.
47. Allison N. *The Complete Body, Mind and Spirit*. McGraw-Hill, 2001. 432 p.
48. Barrett L. *Beyond the Brain: How Body and Environment Shape Animal and Human Minds*. Princeton : Princeton University Press, 2011. 304 p.
49. Bass A. M. The metaphor of the human body in the political theory of John of Salisbury: context and innovation. *Metaphor and Rational Discourse* / ed. B. Debatin, T. Jackson, D. Steuer. Tübingen : Niemeyer, 1997. P. 201–213.
50. *Body, Language and Mind. Vol. 1. Embodiment* / ed. by T. Ziemke, J. Zlatev, R. Frank. Berlin : Mouton de Gruyter, 2008. 460 p.

51. Boers F. When a bodily source domain becomes prominent. *Metaphor in Cognitive Linguistics* / ed. R. Gibbs, G. Steen. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 1999. P. 47–56.
52. Boroditsky L., Ramscar M. The roles of Body and Mind in abstract thought. *Psychological Science*. 2002. 13 (2). P. 185–189.
53. Brandt L., Brandt P.A. Vaking sense of a blend – a cognitive-semiotic approach to metaphor. *Annual review of cognitive linguistics*. 2005. №. 3. P. 216–249.
54. Čermák F. Substance of Idioms: Perennial Problems, Lack of Data or Theory? *International Journal of Lexicography*. 14(1). 2001. P. 1–20.
55. Clark A. *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 286 p.
56. Damasio A. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York : Harcourt Brace, 1999. 400 p.
57. Dzokoto V. A., Okazaki S. Happiness in the eye and the heart: Somatic referencing in West African emotion lexica. *Journal of Black Psychology*. 2006. № 32 (2). P. 117–140.
58. Esenova O. *Metaphorical Conceptualization of Anger, Fear and Sadness in English: Summary of PhD Diss.* Budapest : Eotvos University, 2011. 19 p.
59. Farmonova N.F. The concept of phraseology and the basic types of phraseological units. *Universum: филология и искусствоведение*. 2021. № 6(84). P. 15–27.
60. Fleischer W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig : De Gruyter, 1982. 312 S.
61. Freeman M. The body in the word: A cognitive approach to the shape of a poetic text. *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis* / ed. by E. Semino and J. Culpeper. Amsterdam : John Benjamins, 2002. P. 23–47.
62. Fusaroli R., Morgani S. Conceptual Metaphor Theory: Thirty Years After. *Journal of Cognitive Semiotics*. 2013. №. 5. P. 1–13.

63. Gallagher Sh. *How the Body Shapes the Mind*. Oxford : OUP, 2006. 224 p.
64. Gibbs R. W. Prototypes in dynamic meaning construal. *Cognitive Poetics in Practice* / ed. J. Gavins, G. Steen. London : Routledge, 2003. P. 27–40.
65. Gibbs R. W., Colston H.L. *Interpreting Figurative Meaning*. Cambridge : CUP, 2012. 390 p.
66. Glucksberg S. *Understanding Figurative Language*. Oxford : OUP, 2003. 218 p.
67. Goschler J. Embodiment and Body Metaphors. *Metaforik.de*. 09. 2005. P. 33–52.
68. Hiraga M. K. *Metaphor and Iconicity: A Cognitive Approach to Analysing Texts*. New York : Palgrave, 2005. 261 p.
69. Ibarretxe-Antuñano I. MIND-AS-BODY as a cross-linguistic conceptual metaphor. *Miscelánea. A Journal of English and American Studies*. 2002. № 25. P. 93–119.
70. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination*. Chicago : Chicago University Press, 1987. 367 p.
71. Johnson M. *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*. Chicago : University of Chicago Press, 2008. 328 p.
72. Johnson-Laird P.N. Mental Models in Cognitive Science. *Cognitive Science*. 1980. № 4. P. 71–115.
73. Kövecses Z. *Language, Mind and Culture: A Practical Introduction*. Oxford : OUP, 2006. 416 p.
74. Kövecses Z. *Metaphor and emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 244 p.
75. Kövecses Z. *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 336 p.
76. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2002. 376 p.

77. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 374 p.

78. Langlotz A. *Idiomatic Creativity: A Cognitive-linguistic Model of Idiomrepresentation and Idiom-variation in English*. Amsterdam : John Benjamins, 2006. 328 p.

79. Maalej Z. Figurative language in anger expression in Tunis-Arabic: An extended view of embodiment. *Metaphor and Symbol*. 2004. № 19 (1). P. 51–75.

80. Marmaridou S. The relevance of embodiment to lexical and collocational meaning: The case of prosopo 'face' in Modern Greek. *Embodiment via body parts* / ed. Z. Maalej & N. Yu. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 23–40.

81. Naciscione A. *Phraseological Units in Discourse: towards Applied Stylistics*. Riga : Latvian Academy of Culture, 2001. 326 p.

82. Niemeier S. To have one's heart in the right place – metaphorical and metonymic evidence for the folk model of the heart as the site of emotions in English. *Human contact through language and linguistics*. Bd. 31 / ed. B. Smieja, M. Tasch. Frankfurt-am-Mein : Peter Lang, 1997. P. 87–106.

83. Nissen U. K. Contrasting body parts: Metaphors and metonymies of mouth in Danish, English and Spanish. *Embodiment via body parts* / ed. Z. Maalej, N. Yu. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 71–92.

84. Occhi D. J. A cultural-linguistic look at Japanese eye expression. *Embodiment via body parts* / ed. Z. Maalej & N. Yu. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 171–193.

85. Omazić M. Processing of Idioms and Idiom Modifications: A View from Cognitive Linguistics. *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Berlin, 2008. P. 67–79.

86. Piirainen E. Figurative Phraseology and Culture. *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Berlin, 2008. P 207–228.

87. Sharifian F. Conceptualizations of cheshm 'eye' in Persian. *Embodiment via body parts* / ed. Z. Maalej, N. Yu. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 197–212.

88. Sonesson G. From the meaning of embodiment to the embodiment of meaning: A study in phenomenological semiotics. *Body, Language and Mind*. Vol. 1: Embodiment / ed. T. Ziemke, J. Zlatev, R. Frank. Berlin : Mouton de Gruyter, 2007. P. 85–128.

89. Svensson M.H. A Very Complex Criterion of Fixedness: Non-compositionality. *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective* / S. Granger & F. Meunier (eds). Berlin, 2008. P. 81–93.

90. Sweetser E. From etymology to pragmatics: the mind-as-body metaphor in semantic structure and semantic change. Cambridge : CUP, 1997. 174 p.

91. Violi P. Beyond the Body: Towards a full embodied semiosis. *Body, Language and Mind*. Vol. 2 / ed. by R. Frank, R. Dirven. Berlin : Mouton de Gruyter, 2008. P. 241–264.

92. Yu N. Body and emotion: Body parts in Chinese expression of emotion. *Pragmatics and Cognition*. 2002. №. 10 (1/2). P. 341–367.

93. Yu N. Figurative uses of Finger and Palm in Chinese and English. *Metaphor and Symbol*. 2000. №. 15 (3). P. 159–175.

94. Yu N. Metaphor from Body and Culture. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* / ed. by R. W. Gibbs, Jr. New York : CUP, 2008. P. 247–262.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

95. Chambers Dictionary of Idioms : English-Ukrainian semibilingual. Київ : Всесвіт, 2002. 475 p.

96. Cowie A. P. Oxford dictionary of Current Idiomatic English. 2 vol. Oxford, 2004. 748 p.

97. Cowie A. P. Oxford dictionary of English idioms. 2nd edition. Oxford, 1994. 852 p.

98. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of language. Cambridge, 2007. 491 p.

99. Dictionary of proverbs. URL : [http: www.foodreference.com/html/qitalianfood.html](http://www.foodreference.com/html/qitalianfood.html) (дата звернення 23.11.2023).

100. Dictionary of proverbs. URL : [http: insult.net](http://insult.net). (дата звернення 20.11.2023).

101. Gower E. Dictionary of proverbs penguin reference. The Penguin Dictionary of proverbs . London : Penguin Group, 2000. 458 p.

102. Smith W. G. The Oxford Dictionary of English Proverbs. Oxford, 1980. 930 p.

SUMMARY

The paper focuses on the research of cognitive-semantic analysis of the English phraseology and paremia with the somatism as a component.

The object of the study is English phraseology and paremia with somatic component in cognitive-semantic perspective

It is aimed at the research of somatic phenomena conceptualization and the specific metaphoric vision of emotions and feelings, fixed in the English phraseology and paremia.

Based on the key assumptions of the theory of phraseology and idiomaticity, linguocultural studies, cognitive linguistics and cognitive metaphor, as well as the achievements of cognitive semantics, the research applied the corresponding methodology for analysis, that relied on the analytical study of theoretical works in the fields stated above, as well as empirical analysis of lexical material.

The results obtained demonstrated that conceptualization and verbalization of psycho-emotional sphere of human existence revealed by means of conceptual tropes, among them the most frequent being metaphor, corresponds to the vision of the British and other nations fixed in the English phraseology and paremia.

The general spectre of correlates reveals quite universal metaphoric perception of psycho-emotional phenomena described in the context of idioms and paremia through the prism of somatic aspects of a human, existing in the perception of the British, that become part of the national picture of the world.

***Key words:** cognitive linguistics, idiom, phraseology, paremia, conceptual metaphor, metonymy, somatism, national picture of the world, emotions and feelings*

ДЕКЛАРАЦІЯ
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Жолобова Анна Дмитрівна, студент(ка) 2 курсу магістратури, заочної форми навчання, факультету іноземної філології, спеціальність

035 Філологія, освітньо-професійна програма Мова і література (англійська) адреса електронної пошти anita.anna.zholobov@gmail.com, - підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Когнітивно-семантичний аналіз фразеологізмів і паремій англійської мови з соматичним компонентом» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України

«Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.